ŠIAURĖS ATĖNAI

ISSN 1392-7760 2014 m. rugsėjo 19 d. Nr. 34 (1196) Kaina 1,90 Lt / 0,55 Eur

Pokalbis su rašytoju José Manueliu Prieto ..... *p. 3*
Anglai, airiai, emigrantai ir stereotipai ..... *p. 4, 9*
Įspūdžiai iš Biržų ir „Šiaurės vasaros“ forumo ..... *p. 6*

Blogi žmonės

KĘSTUTIS NAVAKAS

Iš kur atsiranda blogi žmonės, man ligi šiol neaišku. Kyla minčių, kad juos masiškai štampuoja kur nors Sičuanio provincijoje ir susiuva rankomis. Paskui jau patenka pas mus kaip kontrabanda, paįvairinta momentaliais įsiuvais, nurodančiais, kaip tokius žmones turėtume skalbti ir lyginti. Blogi žmonės dažniausiai skalbtini keturiasdešimties laipsnių temperatūroje, aukštesnėje jau išvirtų, žemesnėje paskęstų.

Vaikystėje blogų žmonių nematydavau. Blogų vabzdžių, šunų, net sąlygiškai blogų paukščių – būdavo, o blogi žmonės slėpėsi savo pačių kišeniniuose veidrodėliuose, atspindėjusiuose jų vidinę tuštumą. O tuštuma juk nematoma.

Pirmuosius sutikau tik atvykęs gyventi į Kauną, kur išsyk iš manęs gatvėje buvo atimtos visos santaupos – šešiolika kapeikų. Trumpam primerkiau savo enciklopedines akis, bet nesutrikau. Likęs be jokių lėšų ir įkalbėjęs dvasios žaizdą užgyti, išsyk priėjau prie plaukiančios pro šalį damos, panašios į Kolumbo karavelę, ir paklausiau, ar ji negalinti „paskolinti“ rublį. Nusišypsojo, bet „paskolino“, aštuoneri yra labai tinkamas amžius rublį skolintis.

Kiti blogi žmonės nelengvame mano gyvenimo kely pasitaikė, kai buvau keturiolikos. Žaliakalnis, kuriame gyvenu, yra labai ramus rajonas, čia net šunys neserga maniakine psichoze, o gausiai suskrendantys paukščiai tykiai tupi ant medžių šakų, it būtų kokie obuoliai, arba gražiai čiulba, kaip naujoji „Nokia Lumia“. Tačiau štai einu savo gatve trečią nakties ir matau, kaip trise bando numauti ketvirtam džinsus. Tas mėgina derėtis: vyrai, gal švarką paimkit? Ne, maukis kelnes. Na koks vyras naktį be kelnių? Visai *status minus*, juk statusą tais laikais įkūnydavo džinsai, o tik daug vėliau tai, ką džinsuose sakėsi turįs Vytautas Šustauskas.

Supratau jo akyse atsispindėjusį sutrikimą, tačiau niekuo negalėjau padėti, keturiolikmečiui dera sėdėti balanos šviesoje skaitant Jono Biliūno „Kliudžiau“, o ne koldūno didumo kumščiais į dalis draskyti tris įmitusius jaučius. Praėjau pro juos, veik liesdamas švarko atlapais, jie mane nužvelgė tarsi pro šalį praskrendantį machaoną, tačiau nieko nesakė, išsyk pamatydami, kad mano džinsai jiems bus per maži ir labai verš strategines vietas. O vargšės aukos buvo kaip tik, apytikriai 32/34. Jei apie 1977-uosius vėlią mėnesėtą naktį matėte Žaliakalniu bėgantį liūdną vyrą be kelnių, veikiausiai tai buvo jis.

Kaip pats sugalvojau tapti vienu „blogų žmonių“, jau nepamenu. Ko gero, tai lėmė ūgis. Iki septintos klasės buvau tiek aukščiausias, kad grupinėse klasės nuotraukose visi šalia manęs buvo statomi ant kažkokių kaladžių, kitaip būčiau kyšojęs jų fone it frakas tarp treningų. Fizkultūros (koks žodis!) pamokose, kur visi buvo rikiuojami pagal ūgį, visad stovėdavau pirmas. Po kiek laiko jau antras. O dar po kiek – trečias, ketvirtas ir (baisu net pasakyti) penktas. Nežinau, kodėl taip susitraukiau, tarsi penkiasdešimtsyk perskalbta skarelė. Tačiau žemesnis ūgis turi vieną privalumą: tu gali tilpti į virtuvės spintelę.

Ir štai vieną kartą su draugu sumanėme apvogti butą. Nugvelbti paveikslą. Nežinia, kam mums reikėjo to paveikslo, jame buvo pritapyta daugybė neaiškių murzių, kurių vienas už pavadėlio laikė baltą šunį. Na, nebent dėl šuns, šuo buvo gražus ir sudarė puikų kontekstą aliejinei murzių miniai.

Vieną *film noir* stiliaus naktį padarėme taip, pasakoju papunkčiui, o jūs viskuo tikėkite. Draugas nupirko storą virvę ir prie jos pririšo liaunoką inkarą. Užmetėme tą virvę į balkoną, nes reikėjo lipti į antrą aukštą. Suprantu kaip holivudiškai tai skamba, bet užlipome, virve moku laipioti ligi šiol. Išėmėme langą, sulindome į vidų ir staiga kambario prieblandoje ėmė brazdėti šeimininkas su bokflintu. Draugas vėl nučiuožė virve, o man teko skubiai slėptis virtuvės spintelėje.

Nepatinka man žmonės, kurie turi virtuves abiejuose namo aukštuose, o virtuvės spintelėje tuščia, vien vidinė lentynėlė, kurią tyliu plaštakos smūgiu lengvai perkeiti iš horizontalės į vertikalę. Nei tie nepatinka, kurie vaikšto naktį su šautuvais. Ko jie tokie nekuklūs, ar negalėtų ramiai miegoti, sapnuodami tą, ką jų skurdi pasąmonė pateikia? Tiesa, antro aukšto virtuvės spintelė turi labai patrauklų privalumą: jos šiukšlių dėžė nepalyginti mažiau smirda. Jei būčiau sėdėjęs pirmo aukšto spintelėje, baltam paveikslo šuniui būtų pasisekę kur kas labiau nei man.

Šiaip ar taip, prasėdėjau spintelėje ilgokai, net nusnūdau. Iš ryto išėjau pro „paradines“ duris kaip grafas su menkais artrito požymiais. Paveikslas liko neišneštas, bet sveikas kailis buvo išneštas laiku ir bemaž visas.

Kadras iš filmo „Trečiasis žmogus“ (rež. Carol Reed, 1949)

Draugė yra pasakojusi, kaip jos atsitiktinai sutiktas Paryžiaus metro kišenvagis padėjo atsirakinti užtrenktas duris, naudodamas rentgeno nuotrauką. Kažkaip ten ją užkišo ir kažkaip ten su ja atitraukė sklendę. Nuotraukoje įamžinti kaulai ir jų sandūros veikiausiai nei padėjo, nei trukdė. Kai man užsitrenkdavo namų durys, užlipdavau į savo palėpę televizijos antenos vamzdžiu ir gana komfortiškai įlįsdavau pro langą, kurio tuomet dar nebuvo išniekinęs stiklo paketas. Tiesą sakant, visokiais vamzdžiais ar virvėmis esu sliuogęs ne tik į savo namus.

Yra Kim Ki-duko filmas „Tušti namai“, ten vaikinas ieško tokių objektų ir į juos užeina. Nieko blogo nedaro, netgi sutvarko, kas sutvarkytina, pataiso sugedusius laikrodžius ir važiuoja toliau. Taip elgdavausi ir aš. Užeidavau į tuščius namus. Pasėdėdavau minkštasuoliuose, pasigrožėdavau interjerais, šaldytuvas dažniausiai būdavo dosnus, bet ir juo nepiktnaudžiaudavau. Kartais perstatydavau baldus, nes kai kur būdavę „ne fengšui“. Grįžusiems šeimininkams tai turėdavę kelti nuostabą, bet galiausiai patikti. Kodėl taip elgiausi? Nes pats viso to neturėjau. Kaip skaitai Nabokovą, nes pats jo talento neturi, taip ir eini į kitus namus, kad juos perskaitytum. O perskaičius pasirodo, kad nieko tokio, kad visa tai savaip laikina.

Viso ko ir visada kada būdavo su merginomis, kai kurios net pastūmėdavo mane gana rizikinga linkme. Dėl savaime suprantamo konfidencialumo neminėsiu atvejų, kurių buvo nemažai. Bet nors vieną.

Sėdėjome kadaise Vilniuje su viena tuomet garsia dailininke ir (tuomet) garsia žurnaliste. Apie antrą nakties baigėsi cigaretės, o naktinių parduotuvių nebuvo. Tai kur čia džentelmenas nesės ant žirgo? Išjojau.

Kur čia prisišaudysi tų cigarečių, kai gatvės tuščios kaip užvakar išgertas butelis ir dar šiek tiek lynoja. Tik staiga pastebiu, kad Basanavičiaus gatve leidžiasi du ne itin sterilūs tipai, laikantys rankose po cigaretę, turbūt po paskutinę. Rankos kruvinos, kraujas ant jų jau sukrešėjęs, turbūt plūkėsi ne mažiau kaip prieš valandą.

Prieinu prie jų ir sakau, kad man reikia tų cigarečių. Pavargusiu balsu esu pasiunčiamas ten, kur ir taip jau ne kartą buvau. Tačiau prisiklijuoju kaip pašto ženklas prie atviruko ir neatstoju su savo reikalavimais, kol jie (abu vienu metu, kas keistoka) viena ranka (gi kitoje cigaretė) nuskraidina mane į artimiausią balą. Sunkiai pasikeliu, išspjaudau išmuštus dantis ir vėl einu prie jų. Man tikrai reikia jūsų cigarečių, vėl sakau, tikrai reikia ir aš nuo jūsų neatstosiu. Jie nesitikėjo tokio forsmažoro, jie sutriko. Galiausiai atidavė abi sukruvintas cigaretes ir dingo iš objektyvo. Kai nunešiau toms panoms tas cigaretes, pasirodė, kad jos kažkur už krosnies rado visą pakelį ir laimingos sau rūko. Būčiau pasakęs ką įžeidaus, tačiau be dantų buvo sunku tarti šnypščiamuosius priebalsius. Sėdėjau ir rūkiau kraują.

Tuo metu Vilniuje veikė kavinė „Opera“, įsileisdavusi vien menininkus. Dažnai ten nueidavom su kokiu Antanu A. Jonynu. Antanas administratorei pateikdavo man ligi šiol neaiškų pažymėjimą, identifikuojantį, kad jis ne tik Antanas, bet dar ir rašytojas, o aš – savo pirmąją knygą, kurios apatinio viršelio nuotraukoje buvau panašus į save kaip višta į ožką. Bet įleisdavo. Įleido ir kitą lemtingosios nakties rytą, kai ištinęs veidas netilpo net į tualeto veidrodį. Užsisakiau kažko išgerti, valgyti ir taip jau neturėjau kuo, ir užsikniaubiau ant baro. Staiga pajutau, kad kažkas paglostė pečius. Tai buvo maestro Donatas Katkus, kuris mane išvydęs ir išgirdęs istoriją tuojau pat sumanė atsivežti savo altą ir sugriežti Zdeneko Fibicho „Poemą“. Pasakiau, kad pagrindinė partija parašyta ne altui, o smuikui, tad ramiai gėrėme toliau, kol, žinoma, atėjo Antanas. Tada parašėme porą sonetų ant kavinės servetėlių, Donatas parašė sonatą kontrabosui solo, bet valgyti taip ir neliko kuo, nors buvo ko.

Todėl ir toliau nežinau, kas yra blogieji žmonės, gerieji žmonės, na, gal šiek tiek apsimetu nežinąs. Neretai tai labai susimaišo. Sykį sutikau Henriką Daktarą, sėdintį Palangoje „ant akmenų“. Parūkėme, persimetėme keliais žodžiais. Jo akys buvo labai gudrios ir labai liūdnos. O juk tokios ir manosios! Ir kokie skirtumai? Kad jis dabar sėdi Lukiškėse, o aš skraidau į Amsterdamą? Kad aš nieko neapvogiau ir nenuknekcinau, o jis tai sau leido? Visa tai išorė, kažkur labai giliai mes vienodi: labai blogi ir labai geri. Angelas ir demonas visada šalia vienas kito.

Nepuoselėju jokio sentimento Kauno bandiūgoms, bet kai buvome labai maži – buvome vienodi. Ir dar sykį tapsime vienodi – labai trumpam. Po realios mirties žmogaus smegenys lieka gyvos dar penkiolika sekundžių, štai tomis sekundėmis ir tapsime. Nors kartais pagalvoju, kad giliojoje žmogaus esmėje nėra laiko, ten gyvenimas nėra linijinis, ten jau viskas įrašyta: vaikystė, paauglystės durnystės, vėlesnė branda, senatvė ir mirtis. Tam tikra prasme mes jau gimstame ir subrendę, ir padykę, ir mirę, tik laikui dar tas neaišku, viską jam rodyk papunkčiui.

Laikas nėra mums labai palankus, viso ko jis mums atneša, tačiau be jo būtume ne žmonės, o antkapiai, kurių granite mums jau graviruotų gražias klasikų citatas, apkraštuotas baltomis kalijomis.

Gaudykite ryklius

Mokesčių inspekcija kaip įmanydama stengiasi pripildyti valstybės biudžetą, įvykdyti planą. Valstybė, be abejo, yra tuo suinteresuota ir visaip skatina pinigų traukimą iš įvairių tamsių kampų. Visi mokesčių mokėtojai lygūs, todėl tų paslėptų ar užmirštų mokestinių litų ieškoma pas visus. Mokesčius visi juk turi mokėti vienodai tiksliai – ir dirbantys kitiems, ir dirbantys sau, ir bendrovės. Palangos pliažo čeburekų pardavėjas turi būti lygus laisvai samdomam konsultantui, o konsultantas turi būti lygus didelei įmonei ar bankui.

Rimčiausias bandymas visus sulyginti ir padalinti viską po lygiai buvo įvykdytas per kelias paskutines 2009 metų naktis. Nuo tada „laisvi menininkai“ arba sau darbo vietas susikuriantys asmenys pagal mokesčių dydį buvo prilyginti samdomiems darbuotojams ir įmonėms. Tiesa, tik pagal mokesčių dydį, nes visokie atostoginiai, biuleteniai ar didesnių išlaidų nurašymai jiems negalioja. Mokesčių lengvatų jiems taip pat numatyta nebuvo. Dabar, kaip taisant paskubom blogai užplombuotą dantį ir lipdant vieną plombą ant kitos, padėtis kiek gerinama. Bet iki lygių galimybių dar toli bent jau kaip iki Estijos.

Prieš keletą savaičių pasirodė mokesčių mokėtojų lygintojams svarbi žinia. Lietuvoje karaliaujantys skandinaviški bankai nuo savo milijoninių pelnų mūsų šaliai palieka tiesiogine prasme kelis tūkstančius litų. Ir viskas teisėta, juk bankai labai rūpinasi savo reputacija.

Problema čia sena ir sunkiai išsprendžiama. Turtingi turtėja, o vargšai lieka vargšai. Palangos pliažo čeburekų pardavėjo ar sau dirbančio konsultanto galimybės nusisamdyti teisės ar finansų patarėjus yra visai nelygios didelių įmonių ar bankų galimybėms tą padaryti. Ką jau kalbėti apie ryšius. Bankams dirba visa teisininkų ir finansų patarėjų brigada, už paslaugas gaunanti daug šimtų tūkstančių. Viskas skaičiuojama, analizuojama, vertinama. Ir jie visada bus vienu žingsniu toliau už valstybę dėl vienos paprastos priežasties: jiems gerokai daugiau mokama ir iš jų gerokai daugiau reikalaujama. Bankams ar didelėms įmonėms nedaug reiškia tie šimtai tūkstančių, kai sutaupomi milijonai. Valstybė, žinoma, stengiasi tuos keliasdešimt milijonų nesumokėtų mokesčių išsireikalauti per komisijas ir teismus, tik šita procedūra užtrunka ne vienus metus. Nors gal geriau būtų pasistengti taip sutvarkyti įstatymus ir priežiūros institucijas, kad nesumokėti tokio dydžio mokesčių taptų išvis neįmanoma. Mokestinių ginčų komisijai vadovauja aštuoniasdešimtmetis senelis, viena šios komisijos narė ir reali pretendentė į jos pirmininko vietą yra Lietuvos banko vadovo žmona ir taip toliau – kažkas kažkieno sūnus, teta, sesuo, dėdė ar senas draugas. Visur visokie ryšiai, skambučiai, prašymai.

Mokėti ar nemokėti mokesčius, skandinaviškiems bankams yra moralinis klausimas. Bet ką reiškia moralė, ypač bankams, o tiksliau – jų akcininkams, kai pakvimpa milijonais. Ir kai tą patį daro visi bankai, piliečiams nėra galimybės boikotuoti tuos, kurie elgiasi abejotinai. Vertas dėmesio čia Lietuvos banko vaidmuo. Klausimėlis: kaip valstybė, suinteresuota pripildyti biudžetą, gali leisti savo centriniam bankui tokias apmaudžias klaidas? Juk Lietuvos bankas teikia siūlymus dėl bankinės veiklos tobulinimo ir prižiūri komercinius bankus, jiems leidžia arba neleidžia. Su lietuviškais abejotino kapitalo bankais elgiamasi griežtai, nors pavėluotai. Bet skandinaviškiems nepanaikinamos galimybės abejotinu būdu nesumokėti milijoninių mokesčių. O visas madas Lietuvos finansų rinkoje diktuoja būtent šie bankai.

Bankams taip pat leidžiama vis daugiau užsidirbti iš privačių klientų per visokius aptarnavimo, kortelių, sąskaitų, pervedimų, pinigų įskaitymo mokesčius, kurie vis didėja. Bankai, žinoma, su malonumu šūdeliauja, užsidirbdami iš kito pasirinkimo neturinčių pensininkų ir kitų eilinių žmonių. Juk pervedimas prie pervedimo, įskaitymas prie įskaitymo ir per metus susirenka milijonas kitas. Įdomu tik, kodėl šia auksine galimybe nesinaudoja Vokietijos ar Didžiosios Britanijos bankai. Galbūt jie yra apskaičiavę, kad pelningiau yra gaudyti ryklius, o ne mailių ir daugiau dėmesio skirti sudėtingesnėms finansinėms paslaugoms ir darant pelną statyti ne ant smulkių paslaugų eiliniams vartotojams, o ant savų bankininkystės profesionalų kuriamų produktų didesnėms bendrovėms.

Iš kitos pusės, mielai šūdeliauja pati valstybė. Lygybė, aišku, gerai, bet dar geriau yra daugiau pinigų biudžete. Todėl reikėtų ne gaišti laiką gaudant mailių Palangos pliaže, o užsiimti rimtais rykliais. Minėti bankai tikrai nėra vienintelės įmonės, galinčios sau leisti teisėtai nemokėti daug pelno mokesčio. Šiuo atveju taip pat vertėtų imti pavyzdį iš Vakarų pasaulio senbuvių – savarankiškai dirbantys asmenys ar smulkieji verslininkai tikrinami labai retai ir esant priežasčiai, pavyzdžiui, staigiai padidėjus apyvartai. Jei kas ir nuslepia vieną kitą eurą ar svarą, juos **išieškoti** valstybei kainuoja per brangiai, kad jos vadybininkai tuo užsiimtų. Todėl jie užsiima dideliais mokesčių nemokėtojais, kurių tikrai netrūksta. Valdžia irgi turi skaičiuoti (nors ir biurokratiškai) pagal tą pačią išteklių ir rezultatų schemą.

Nieko nepadarysi, maža valstybė, maži užmojai, daug interesų, giminių ir draugiškų ryšių. Štai ir straipsnį apie skandinaviškų bankų pelno mokesčius internetinėje vieno dienraščio versijoje gražiai įrėmina jame minimo banko reklama su ežiukais ir voveraitėmis.

– VIKTORAS VALANČIUS –

LAIKU IR NELAIKU

Izaijo spektaklis mums

Ieškokite VIEŠPATIES, kai galima jį rasti,
šaukitės jo, kai jis yra arti.
Tepalieka nedorėlis savąjį kelią
ir nusidėjėlis – savuosius kėslus!
Tegrįžta jis pas VIEŠPATĮ, kad jo pasigailėtų,
pas mūsų Dievą, nes jis labai atlaidus.
„Nes mano mintys – ne jūsų mintys,
o mano keliai – ne jūsų keliai“, – VIEŠPATIES žodis.
„Kaip aukštas dangus viršum žemės,
taip mano keliai viršija jūsų kelius
ir mano mintys – jūsų mintis.“

Iz 55, 6–9

Pagalvoji, kad Izaijo posmai iš tiesų puikiai tiktų scenai. Ta mintis nėra nauja. Knygos dalis, priskirta vadinamam *antrajam* arba *deutero* Izaijui, Babilono tremties pranašui, jau buvo skelbiama dramos kūriniu, kuris gyvavęs skyrium nuo viso pranašystės teksto ir turėjęs būti atliekamas tarp Judo tremtinių. Vienas balsas ir balsai keičia kitus. Tarp jų – ir moteriškas, greičiausiai pačios Jeruzalės, Ziono Mergelės, nors esama versijos, kad visą knygą parašiusi moteris. Šioje dramoje ir sielvartingos Jahvės Tarno giesmės, kur persipina vienaskaita ir daugiskaita, asmuo ir kolektyvas. Girdėdami visus tuos dalykus nuo scenos, pajustume ir suprastume daugiau negu gavę tik ištrauką, vieną minčių bloką, monologą, nusileidusį iš dangaus. Ne tik čia, bet ir kitur Biblijos knygose dangus yra daugiabalsis, paveiktas žemiško kalbėjimo, o dar labiau – savo gūdaus, nepramušamo paslaptingumo.

Bus nuostabu iki amžių pabaigos, kaip ši polifonija, prieštaravimų ir nutylėjimų kamuolys, yra tapęs, toliau tebetampa *geraja žinia* arba, kalbant sartriškai, *gyvenimo projektu*, nulemiančiu ištisų kartų likimus, pasirenkamu laisvos valios nuosprendžiu, mirtinai užsikabinus, kitąsyk – net iš meilės, iš beviltiškai aklo pasitikėjimo, kuris niekada neataks. Dangiškosios scenos burtai, režisieriaus autoritetas ir meistrystė? Mūsų ilgesys turėti tą sceną ir jos balsus? Kažin koks išsipildymo jausmas? Tiesa, kuri tai blyksteli, tai išnyksta? Viso labo tik didelė ar maža iliuzija, kuriai vis sunkiau mūsų pasaulyje?

Skeptiškumas turėtų tik augti, kai patiri, kad didžioji dalis retorikos, apipynusios biblinius pasakojimus apie Babilono tremtį, paprasčiausiai blefuoja, remiasi mitologija, nevykusiais palyginimais, lakia fantazija ir sentimentais. Žinomas mokslininkas, aptardamas tremties diskursus pranašų raštuose, ironiškai cituoja Van Morrisono dainą: „Užsibuvus tremty, tu gali niekada nesugrįžti namo.“ Kitaip sakant, viskas tuose pasakojimuose perdėta, sutirštinta, netikra, o galiausiai – pranašauta laiminga pabaiga taip ir neįvykusi, gerovės ir klestėjimo viltys pasirodžiusios tuščios.

Iš istorinių duomenų aišku, kad VI amžiaus prieš Kristų pradžioje įvykusi babiloniečių invazija ir kelios deportacijų bangos buvo gana periferinis įvykis. Babilono tremtyje ir Egipto diasporoje atsidūrė tik Judėjos tautinis ir religinis elitas, imperijos ūkiui naudingi amatininkai, pirkliai, kareiviai, du ar trys procentai visų gyventojų. Dauguma jų sėkmingai įsikūrė ir net prakuto svetimuose kraštuose. Ištremtas aštuoniolikmetis Jeruzalės sosto paveldėtojas Jehojachinas, kol neprisidėjo prie sąmokslo ir nebuvo įkalintas, gyveno Nebuchadnezaro rūmuose, susilaukė penkių sūnų, Dovydo dinastijos atstovų, ir galėjo tituluotis Judo karaliumi. Babiloniečių politika nesiekė žūtbūt asimiliuoti tremtinių, juo labiau marinti jų badu ar vergišku darbu. Niekas nevaržė jų laikytis savo tradicijų. Buvo net puoselėjamas planas statyti tremtyje šventyklą (kaip Egipto diasporoje), tačiau tam pasipriešino kunigas Ezekielis ir jo mokiniai. Jei ir kalbama apie realią Babilono *tremties traumą*, pirmiausia minimi politiniai, psichologiniai ir religiniai sunkumai, atsiradę žlugus valstybei ir netekus ankstesnio gyvenimo. Aukštuomenės dalį persekiojo baisus kaltės jausmas ir mintys apie Dievo kerštą. Tokiame kontekste pranašas Izaijas pragysta apie būtinybę ieškoti Dievo ir sugrįžti pas jį, atsisakius savo nuodėmingų kėslų.

Nuolatinis pranašų raginimas atsiversti, priekaištai dėl nuodėmių ilgainiui ima įkyrėti. Juo labiau, kad kaltinimai tremtiniams plūsta ne dėl jų pralieto kraujo, socialinės neteisybės ar paleistuvystės. Kurdamas savo gyvenimą, siekdamas gerovės ir saugumo, Judas nusigręžė nuo Dievo. Štai ir viskas. Pasak pranašų, tai esanti svarbiausia tautos, ypač jos elito, nuodėmė ir visų nelaimių priežastis. Daug kur Izaijo knygoje kertama be jokių užuolankų: jūs patys esate kalti, kad žlugo karalystė, priešai trypia Jeruzalę ir tautos dalis atsidūrusi tremtyje. Tragedija dar sutirštinama, kad atgailos būtų daugiau. Ir ne už savo nusikaltimus – už tai, ką padarė tavo priešai.

Kaip tokia teologija gali tapti *geraja žinia*? Rašant greta pažadą, kad viskas po kurio laiko būsią gerai, kad Dievas priimsiąs atgailą, pasigailėsiąs ir atleisiąs, gal net apdovanosiąs? Panašių užuominų Biblijoje, aišku, surasi. Tačiau tas pats sakinys „mano mintys – ne jūsų mintys, mano keliai – ne jūsų keliai“ gali reikšti ir vieną scenarijų, ir kitą. Dievas viršija žmogų ne tik savo gailestingumu ir meile, bet ir savo gebėjimu perrašyti istoriją. Jeruzalės tragedija bus perrašyta taip, kad tremtis, trukusi 77 metus, padės pamatus visai tolesnei judaizmo, vėliau – ir krikščionybės raidai. Niekur kitur, net Šventyklos pavėsyje, tauta nebus taip giliai suvokusi savo priklausomybės Dievui, kaip *sėdėdama ir verkdama prie Babilonijos upių*. Niekada daugiau Dievas nebus tokio didžio sielvarto ir galingiausio džiaugsmo šaltinis. Visa žydiškoji tapatybė – apipjaustymas, mitybos taisyklės, šabo šventimas, sinagogos pamaldos – vienu ar kitu būdu užsimezgė ir susidėliojo po tremties ženklu. Iš kitos pusės – Dievas, atpažintas kaip pasaulio kūrėjas ir visų tautų valdovas. Be šios minties kažin ar būtų kilusi ir krikščionybė, ir islamas.

Dar svarbiau, taip pat ir mums šiandien, kad išplėtota tremties teologija kitados yra galutinai palaidojusi sąsajas tarp imperinės valdžios ir Dievo galybės. Jeruzalės Šventyklos griuvėsiuose liko pretenzijos karaliaus Dovydo dinastijos pagalba sukurti Dievo karalystę. Pranašo Izaijo knygoje ne *Dovydo namams*, bet persų karaliui Kyrui bus leista atlikti Dievo pateptojo, *mesijo*, vaidmenį. Tremtis lemtingai atskyrė Viešpaties šlovę nuo žemiško triumfo, pergalės fanfarų, karo žygių. Ir kada tik krikščionys vėliau pamėgindavo griebtis kryžiaus ir kalavijo ar karūnos sąjungų, pasaulį ištikdavo tragedijos, šimteriopai didesnės nei Babilono tremtis. Nedavus Dievui vaidmens istorijoje, ten nedelsiant ima rastis stabai, mintantys žmonių ašaromis ir gyvenimais.

Viskas iš tos pačios Izaijo polifonijos ir per ją. Ieškoti Viešpaties, kuris nuolatos arti. Ir dėl to turbūt dangiškoji drama surenka savo publiką. Jai tenka tęsti spektaklį už teatro durų.

-tj-

Tuos laikus visada prisimenu su nostalgija

JOSÉ MANUELIS PRIETO – vienas žymiausių dabartinių Lotynų Amerikos rašytojų po Roberto Bolaño. Gimęs 1962 metais Kuboje, jis studijavo inžineriją Rusijoje, Novosibirske. Meksikoje apgynė daktaro disertaciją, dėstė universitete. Yra išleidęs kelis apsakymų rinkinius, kelionių ir esė knygas (naujausia – „Kaip paaiškinti Kubos revoliuciją taksi vairuotojui“), tris romanus – „Gyvenimo Rusijoje enciklopedija“, „Livadija“ ir „Rex“. Ypač didelio susidomėjimo ir vertimų į septynias kalbas sulaukė „Livadija“. Su rašytoju kalbėjosi Laurynas Katkus.

[Netobula mobiliojo programa neįrašė pačios pokalbio pradžios. Paklaustas apie Lotynų Amerikos literatūrą ir magiškojo realizmo tradiciją, Prieto atsakė, kad magiškojo realizmo iš tikrųjų nebuvo; buvo vienas didelis rašytojas, Márquezas, kurio žvaigždė ir patrauklumas nustelbė visą įvairovę ir lėmė magiškojo realizmo legendos atsiradimą. Prieto taip pat kalbėjo Lotynų Amerikos rašytojus skirstantis į dvi kategorijas: rašytojai ir literatai. Pirmieji turi tik vieną temą, antrieji gali rašyti bet kuria aktualia tema. Literatai, anot Prieto, yra Octavio Pazas ir Mario Vargasas Llosa. Netrukus susigaudžiau ir įjungiau patikimesnę įrašymo priemonę.]

– José Manueli, gimei Kuboje, ilgą laiką gyvenai Rusijoje, paskui Meksikoje, kur mes pirmą kartą ir susitikome, dabar gyveni Niujorke. Mudu kalbamės Berlyne. Kuo save laikai – tremtiniu? klajokliu? žmogumi be tėvynės?

– Aš esu kubiečių literatūros dalis, nors nepasakyčiau, kad mano pagrindiniai skaitytojai yra ten. Daug mano skaitytojų yra Meksikoje, dabar ir Amerikoje, bet mano kūriniuose vyksta mentalinis dialogas su kubiečių literatūra, aš matau save šioje tradicijoje.

Antra vertus, reikia pasakyti, kad literatūrinę karjerą pradėjau Meksikoje, taigi esu ir meksikiečių literatūros dalis. Aš ten dažnai važiuoju, dalyvauju skaitymuose, turiu daug draugų, man artimos meksikiečių literatūros problemos, tematika. O Rusija – tai mano praeitis, mano pirmieji romanai yra apie gyvenimą Rusijoje. Nors vėlesnių veiksmo vieta jau kita.

– Ar rašydamas turi įsivaizdavimą, kam visų pirma skiri savo kūrybą?

– Tai sunku. Konkretaus skaitytojo prieš akis neturiu. Manau, kad rašau iš principo bet kuriam žmogui. Mano antrasis romanas „Livadija“ buvo išverstas į daug kalbų gana anksti – man buvo trisdešimt šešeri septyneri metai – ir patirtis, kaip romaną priėmė skirtingų kalbų skaitytojai, paveikė mano galvojimą apie adresatą. Romanas visur buvo gerai priimtas, tačiau perskaitymai buvo labai skirtingi. Kuo daugiau romanas turi planų ir lygmenų, tuo įvairesnės reakcijos būna į dalykus, kurių net pats autorius nežino egzistuojant. Todėl iš esmės rašau sau ir nesuku galvos, kas ką supras, ko nesupras.

– Taigi nesakytum kaip Czesławas Miłoszas, kuris, pragyvenęs Prancūzijoje ir JAV daugybę metų ir tapęs žymia Amerikos literatūrinio gyvenimo figūra, vienoje knygoje teigia: adekvačiausiai ir geriausiai mane gali suvokti tik lenkų skaitytojai. Jis nesako, kad kiti nesuvoks, bet lenkų skaitytojai vis tiek suvoks geriausiai.

– Ne, aš taip nepasakyčiau. Matai, lenkiškai kalbama iš esmės vien tik Lenkijoje, o ispaniškai – ne tik Kuboje, bet ir Meksikoje, Argentinoje ir kitur. Taigi situacija kitokia. Lenkija, kaip ir, pavyzdžiui, Rusija, turi kalbos monopolį. O ispanų kalbos atveju nacija ir kalba nesutampa. Yra kubiečių rašytojų, kurie vartoja kubietišką ispanų kalbos variantą. Ir meksikiečių skaitytojai kai kurių dalykų nesupranta. Tokių rašytojų regionalistų esama visose Lotynų Amerikos literatūrose. Toks jų pasirinkimas. Bet taip pat nemažai rašytojų renkasi neutralią, tarptautinę ispanų kalbą – pavyzdžiui, Bolaño, kuris buvo čilietis, gyveno Ispanijoje, o rašė apie Meksiką. Aš irgi vengiu regionalizmų ir rašau ispanų kalbos variantu, kuris suprantamas visur. Tai tarsi ispaniškas esperanto.

– Kokiu variantu rašė Márquezas?

– Tuo pačiu. Žinoma, yra regioninių žodžių, tačiau tai nereikšmingi momentai. Kolumbiečių kalba turi nemažai archaizmų, tai grynesnė ispanų kalba. Skaitai Márquezą, skaitai Vargasą Llosą ir tau nebūtina žinoti, ar jie yra perujiečiai, kolumbiečiai ar iš kitur. O štai Rulfo yra labiau regioninis rašytojas. Jis vartojo visokių meksikietiškų frazeologizmų; jis rašė tokia, sakykim, literatūrine Meksikos kalba. Arba kubiečių rašytojas Guillermo Infante – labai žymus ir populiarus rašytojas – jis rašė kubietiška ispanų kalbos atmaina. Taigi kam kaip.

– Spausdintų tavo romanų bene svarbiausia tema yra Rusija, būtent – devyniasdešimtinių metų Rusija. Kaip tave ten priima?

– „Livadija“ buvo priimta labai teigiamai. Kažkas pasakė, kad tai pirmasis rusiškas romanas, parašytas ispaniškai. Mat man Rusija – ne folkloras, ne egzotika, aš ją žinau iš vidaus. Aš moku rusiškai, ne tik moku, bet esu, galima sakyti, dvikalbis, išmanau rusų literatūrą, kultūrą. Viena kritikė rašė, kad nieko įtikinamesnio apie devyniasdešimtinių metų chaosą nėra sukurta.

– Man irgi paliko įspūdį tai, kad rašoma ne apie tarybmetį, o apie labai įdomius nesenus laikus. Koks buvo pirmasis impulsas romaną parašyti – noras sustabdyti tą laiką ar asmeniniai patyrimai?

– Tuo metu gyvenau Peterburge, buvau keliaujantis prekiautojas, važinėjau į Pabaltijį, Skandinaviją ir taip toliau. Buvau to gyvenimo dalis, o ne užsienietis turistas. Taigi rašyti apie tai buvo savaime suprantamas dalykas. Romaną parašiau Meksikoje; atvažiavau ir susimąsčiau – ė, juk buvo įdomu *(juokiasi)*; ką ten, vienas didelis nuotykis. Meksikoje aš dirbau dėstytoju, o tai nuobodu – skaitai paskaitas, dirbi su studentais. Profesija ekonomiškai stabilesnė ir socialiai prestižiškesnė, bet man buvo nuobodu. Kur kas įdomiau – važiuoji ten, šen, kažką perki, kažką parduodi... tuos laikus visada prisimenu su nostalgija.

– „Livadija“ yra nuotykių romanas, bet ne banalia prasme. Tavo herojus nesėkmingai, bet atkakliai ir užsispyrusiai ieško kažko brangaus ir sunkiai pasiekiamo – tos moters, tų karališkųjų peteliškių. Man tai kažkaip susisiejo su gralio istorija. Bet ar tik išrinktieji gali ieškoti gralio?

– Įdomus klausimas. Paviršiuje romano istorija būtent tokia – herojus gauna užsakymą iš švedų kolekcininko ir bando surasti jam ypatingą peteliškę, ir sutinka moterį, kuri savo ruožtu kai ko ieško. Tai istorija apie tai, kaip, griuvus didžiulei valstybei, imperijai, surasti savo vietą gyvenime, kaip rasti išeitį iš chaoso. Žmonės suprato – reikia užsidirbti pinigų ir atsistoti ant kojų, ir tą padaryti greitai, nes daug laiko buvo iššvaistyta komunizmui ir panašiems dalykams – ir kiekvienas veikė kaip išmanydamas. Mergina manė, kad nuvažiuos, padirbs viešnamyje, praturtės, ir viskas. O pasirodė, kad tai ne taip lengva. Herojus manė, kad jis pagaus tą peteliškę ir gaus daug *babkių*. Prie ko tai privedė? Kitame mano trilogijos romane, „Rex“, iš pradžių irgi kalbama apie išeities ieškojimą, bet paskui to atsisakoma ir pereinama prie minties, kad reikia keistis pačiam, reikia rasti jėgų tapti kitu žmogumi. Bet, taip, ten to esama – gralio, išsigelbėjimo paieškos.

– Tavo herojus skiriasi nuo psichologinio tipo, kurį dažnai sutinkame pokomunistinėse šalyse. Jis negalvoja: ak, kaip gerai buvo senais laikais ir kokia nekultūringa, skurdi, žiauri dabartis. Jis – dienos žmogus; jis nėra įsiutęs dėl to, kas įvyko, ir neieško kaltų. Svarstau: ar taip atsitiko todėl, kad esi kubietis, kuris atsidūrė Rusijoje? Šiaip ar taip, man atrodo, kad šitokia nuostata leidžia pamatyti ir pavaizduoti tai, kas dabar dedasi aplinkui, pamatyti daiktus, o ne vien kartoti tą pačią graudžią raudą apie sunkų gyvenimą.

– Matai, Kuba buvo tarybinės imperijos dalis – bet tolima, užjūrio teritorija. Mus irgi kamuoja šita liga, tik jos turinys kitas: kai kurie kubiečiai didžiuojasi, kad Lotynų Amerikoje pirmieji įvykdė revoliuciją. Aš tokio jausmo, kad žlugo kažkoks unikalus dalykas, nejaučiau. Juo labiau buvau jaunas... manau, daugelis žmonių tuos dalykus išgyveno būtent taip. Žinoma, vyresnės kartos žmonės labiau verkė dėl „Rusijos, kurią praradome“, kaip tuo metu sakyta. O man persitvarkymo laikai ir devyniasdešimtinių metų pradžia buvo tikras didžiųjų galimybių laikas: kaip puiku, kad galiu keliauti, esu laisvas.

– Man patiko, kad „Livadija“, viena vertus, duoda detalų devyniasdešimtinių metų su kontrabanda ir chaosu ir taip toliau vaizdą, kita vertus, rašymo maniera yra labai metaforiška; kiekvienas įvykis ar daiktas lyginamas su kitu objektu – ar reiškiniu iš meno ar mokslo sferų. Šita, pavadinčiau, poetinė linija – iš kur ji?

– Matyt, tai susiję su tuo, kad, rašant šitą romaną, mano svarbiausias uždavinys nebuvo aprašyti tą laiką, o papasakoti istoriją žmogaus, kuris yra knygius, mėgsta meną ir muziką, žodžiu, yra rafinuotas žmogus. Tai pasakojimas apie inteligentą, kuris atsiduria šitame sūkuryje. Kaip jis į tai žiūri – tas, sakykim, mano *alter ego*. Kur kitur gal jis būtų universiteto profesorius, o Rusijoje, norint išgyventi, jam teko imtis kitokių darbų. Čia yra didelis kontrastas – jis gyvena šitame chaose, nors yra inteligentiškas žmogus, turintis polinkį į lyriką, kaip sakai, į metaforas. Jis mato tą prostitutę ir lygina ją su Marfa, kuri buvo Dostojevskio meilužė, ar su moterimi, kurią van Goghas išgelbėjo ir kurios portretus paišė. Toks gatvės pasaulio ir aukštojo meno pasaulio susimaišymas mane visada domino. Ir daugelis skaitytojų įvairiose šalyse atkreipė dėmesį į šitą kontrastą.

– Be to, tavo kūrinyje tie du pasauliai nėra hierarchiški: menas viršuje, o kasdienis gyvenimas apačioje...

– Taip, tiesa, jie organiškai susipina. Šita filosofija pagrįstas mano pirmasis romanas „Gyvenimo Rusijoje enciklopedija“: frivoliški dalykai, popmuzika ir rimtoji kultūra – visi jie yra postmodernistiniu ekvivalentišku atstumu nuo tavęs; visa tai nesudaro hierarchijos, bet yra tave supanti sfera. Yra rašytojų, kurie kritikuoja gyvenimą Rusijoje ar kur kitur; bet aš gyvenau daugelyje šalių ir aš ne toks žmogus. Kai apsigyvenau Meksikoje, tapau meksikiečiu; įėjau į tą kultūrą, aš Meksiką labai myliu – kartais ir kritikuoju, žinoma. Taip pat ir Rusijoje aš surusėjau. Man patinka ir Bachas – vaikystėj lankiau muzikos mokyklą, mokiausi skambinti pianinu, groju gitara ir šiaip esu didelis klasikinės muzikos mėgėjas – nepaisant to, man patinka ir popmuzika, sakykim, Michaelas Jacksonas. Žinoma, neimsiu tvirtinti, kad Jacksonas prilygsta Bachui, tai skirtingi dalykai...

Žodžiu, visa tai man vienodai įdomu ir patrauklu, man patinka ir meksikietiška virtuvė, ir rusiška virtuvė, ir Amerikoje randu labai įdomių dalykų, ir jei pabūčiau ilgiau Vokietijoje, taip pat įeičiau į šitą kultūrą.

Aš nemanau, kad mano padėtis privilegijuota, nes kalbu ispaniškai, esu kubietis, – ne, visose kultūrose galima rasti įdomių dalykų. Tas susipynimas yra viena iš postmodernizmo žymių, ar ne?

– Iš tikrųjų; tačiau postmodernizme šita hierarchija dažnai paprasčiausiai apverčiama. Vertybė buvo aukštoji kultūra – o dabar vertybė bus „popsas“, gatvės gyvenimas, archajiškos kultūros ar dar kas nors. Tai, ką tu kalbi apie sferą, man irgi artima, nes apversta hierarchija yra ta pati hierarchija.

Turiu dar vieną pastabą apie tavo romaną. Roland'o Barthes'o ir poststruktūralistų, teigusių, kad autorius miręs, kad autorius ir kūrinys neturi nieko bendra, mada praėjo. Tai nereiškia, kad grįžtama prie naivaus biografizmo, vis dėlto tam tikros sąsajos tarp autoriaus gyvenimo ir jo teksto vėl tampa aktualios. Man patiko, kaip tavo romano herojus tvarkosi su savo gyvenimo bėdomis. Šiuolaikinėje literatūroje, man regis, yra dvi ryškios tendencijos: viena tendencija – autorius romane nepasirodo, jis lieka užkulisiuose ir manipuliuoja veikėjais; manipuliuoja – per siužetą – ir skaitytojo jausmais. Jis visada išlieka cool*: imkim bet kurį žanrinį bestselerį, detektyvą, trilerį ir panašiai.*

Kita tendencija – kai autorius beveik visiškai sutampa su herojumi, kai pagal psichoanalitinę tradiciją išsipasakojama visos bėdos, traumos, ir literatūra virsta bekrašte išpažintimi ar tokia rašytine terapija. Dabar tavo romane akivaizdu, kad herojus turi autoriaus bruožų; jis patiria bėdų ir sukrėtimų ir apie juos kalba, bet tuo pat metu galima jausti, kad jis ne viską išsipasakoja, kad kai ką nutyli. Kai skaičiau „Livadiją“, prisiminiau lietuvių poeto Nykos-Niliūno žodžius apie ispanų poetus. Jis sakė, kad nuo kitų šalių poetų ispanus pirmiausia skiria tonas; „jie kalba taip, tarytum būtų sunkiai sužeisti“. Tavo romano dugne yra didelis tragizmas ir kančia, bet sykiu jie tramdomi.

– Įdomu. Aš manau, kad... tiesą sakant, aš niekada apie tai negalvojau, bet tu turi galvoje, kad pasireiškia tam tikras santūrumas, ar ne? Taip, aš nemėgstu siusiojimo, skaitytojo forsavimo, kad verktų; mėgstu stoicizmą. Be to, romane yra daug humoro, taip pat ir savo paties atžvilgiu: personažas sėdi prie Kaspijos jūros, ieško tos peteliškės ir supranta, kaip visa tai absurdiška.

Tai, apie ką tu kalbi, – viena vertus, toks romantizmas, kai liejasi ašaros dėl skriaudų, kita vertus, noras neišsiduoti ir neatskleisti jokių savo silpnybių ir bėdų, – yra dvi kraštutinės pozicijos. Aš visada ieškau labiau klasikinės, vidurio pozicijos – kai pasireiškia ir viena, ir kita, bet yra tam tikras nuosaikumas. Manau, kad pirmiausia tai išplaukia iš to, kokius uždavinius keliu sau kaip pasakotojas. Man atrodo, kad nereikia atskleisti daugiau personažo kentėjimo, aistros ir taip toliau, nei to reikia pasakojimui. Jei jų yra per daug, jie pradeda darytis savarankišku dalyku ir trukdyti istorijai, todėl perteklių reikia pašalinti.

– Bet juk yra skirtingos strategijos – psichologinio pasakojimo, iš vidaus, ir epinio...

– Žinoma, bet išpažintis manęs niekad nedomino. Apie ką kalbama romane? Apskritai romano pabaigoje personažas supranta ir kaltina save dėl to, kad buvo egoistas tos moters atžvilgiu. Jis galvojo tik apie tai, kaip ištraukti ją iš viešnamio, atgabenti į Livadiją – o jai tai būtų buvusi katastrofa. Ji bandė išsigelbėti iš viešnamio, paskui jį paliko – ir galiausiai jis supranta, kad jam nutikusios nesėkmės yra niekas, palyginti su jos padėtimi, ir kad ji negalėjo kitaip pasielgti.

– Kai paminėjai santūrumą, prisiminiau rusų literatūros vertėjos Ilmos Rakusos mintį, kad verčiant į vokiečių jai sunkiausia perteikti rusų kalbos ir mąstymo ekstremalumą. Labai stiprią aistrą, kuri kalboje pasireiškia labai išplėtotais kraštutiniais registrais – nuo nepaprastai švelnių ir intymių žodžių iki slengo ir šiurkščiausių keiksmažodžių. Tu esi produktyvus rusų literatūros vertėjas. Ar sunkumai, apie kuriuos kalba Rakusa, tau pažįstami? Juk ispanų kalba – galbūt ne žmonės, bet kalba – yra griežtesnė, klasiškesnė, labiau struktūruota.

Nukelta į p. 10▶

ŠIAURĖS ATĖNAI

2014 m. rugsėjo 19 d. Nr. 34 (1196)

AA GILL

Nekenčiu Anglijos

Adrianas Anthony Gillas (g. 1954), arba AA Gill ar A. A. Gill, kaip mėgsta pasirašinėti savo tekstus, yra britų televizijos kritikas, humoristinių esė autorius ir restoranų vertintojas. Pasižymi aštriu ir kandžiu stiliumi, dėl kurio yra įsižeidęs ne vienas žinomas skaitytojas ir dėl kurio ne vieną dešimtį kartų yra skųstas britiškajai Žurnalistų etikos komisijai. Restoranų guru Gordonas Ramsey uždraudė Gillui lankytis savo restoranuose, kai šis buvo iš vieno jų išprašytas neva už personalo įžeidinėjimą. Atsakydamas į tai, Gillas pareiškė, kad Ramsey yra nuostabus virėjas, bet žemo lygio žmogus.

Gillas yra alkoholikas, negeriantis nuo trisdešimties. Jis taip pat kenčia nuo stiprios disleksijos, todėl rašyti jam padeda asistentai. Disleksija palieka žymę jo tekstuose, kuriuose minties dėstymas dažnai būna kapotas, nenuoseklus ir klampus, bet nepakartojamai tiesmukas ir ironiškas. Skaitytojams siūloma esė „I Hate England“ yra savotiška pristatomoji Gillo knygos „The Angry Island: Hunting the English“ („Orion“ leidybos grupė, 2005) santrauka.

Aš nemėgstu anglų. Neturiu nieko prieš, kai jie būna po vieną. Kai kuriuos jų esu mylėjęs. Bet man nepatinka jų kolektyvinė persona: ta buka ir storžieviška, šiurkšti, nesubtili, spoksanti, storauodegė Anglijos banda.

Nors gyvenu čia tarp jų beveik visą savo gyvenimą, nors kalbu kaip jie, aš niekada nebuvau vienas iš jų. Niekada negalvojau apie save kaip apie vieną iš jų. Po daugiau nei 50 metų trynimosi su anglais vis dar priešinuosi asimiliacijai. Aš neišsiskiriu, bet ir nepritampu. Mano širdis nesinkopuoja pagal „Vilties ir šlovės krašto“[1] melodiją. Aš nenoriu trijų liūtų ant savo krūtinės ar Šv. Jurgio kryžiaus ant savo priekinio stiklo.

Tiesą sakant, – ir galbūt tai kiek negarbinga, truputį nepatogu, – Anglija ir anglai man atrodo gėdingai. Iš esmės ir nosį riečiančiai gėdingai. Ir nors aš atrodau kaip anglas, kalbu kaip anglas, galiu pamėgdžioti anglišką socialinę poravimosi elgseną, aš nesu anglas. Aš visuomet pasipurtau iš susierzinimo, palaikytas anglu, o pildydamas visokius blankus pasienyje atitinkamame langelyje pedantiškai įrašau: „škotas“.

Aš gimiau ir kurį laiką augau Edinburge. Ten pragyvenau gal kokius metus, iš kurių visiškai nieko neprisimenu. Bet vis dėlto būtent ta vieta manyje sukelia visas tas sentimentalias pusryčių meto emocijas, kurių Anglija negali pajudinti.

Škotija yra šalis ir žmonės, kurių esminis bruožas pagrįstas kolektyviniu supratimu to, kas jie nėra. O tai, kas jie nėra, yra anglai. Tačiau netgi sakydamas, kad nesijaučiu esąs anglas, aš nepripažįstu ir to karikatūrinio anglų paveikslo, kurį piešia škotai, norėdami pabrėžti savo škotiškumą. Toks snobiškas, dviveidis, emociškai atsilikęs, bukas, netašytas subingalvis su savo miela žmonele.

Tiesą sakant, aš nežinau, kas daro anglus tokius baisiai angliškus. Tokius atsparius švelnumui, užuojautai ar patrauklumui.

Jeigu anglai galėtų priskirti sau vienintelę savybę, tai būtų teisingumas, nesvarbu, ar jį įkūnytų sporto arbitrai, Aukščiausiojo Teismo teisėjai, ar kanonierės. Ir gal tai būtų gera pradžia. Bet man atrodo, kad iš tikrųjų yra visiškai priešingai. Anglai yra amžinai susirūpinę ne teisingumu, o neteisingumu. Čia nuolat girdėti burbėjimas ir skundai dėl likusiam pasauliui būdingo suktumo, nesąžiningumo ir nepatikimumo.

Tiesą sakant, nepramušamai angliškas bruožas yra pyktis. Anglai visąlaik dėl ko nors pyksta, kolektyviškai ar individualiai. Kietai sučiauptos lūpos ir tylus keiksnojimas, įtūžio kupinas žvilgsnis ir suraukti antakiai yra Anglijos tautinis kostiumas.

Lėtai verdantis, neapibrėžtas, viduje slypintis pyktis yra kolektyvinis kryžius, kurį Anglija neša su nesveiku grakštumu. Aš regiu jį anglų veiduose, nebyliuose jų kūnų semaforuose. Tai matyti iš jų stovėjimo sukryžiuotomis rankomis laukiant eilėse. Tai dėl to pykčio jie negali šokti ar atsipalaiduoti.

Pyktis pavertė anglus bjauria paderme. Bet dėl pykčio atsirado ir daugiausiai pasigėrėjimo keliantis anglų bruožas – jų herojiška savitvarda. Labiausiai anglai mane būtent tuo ir žavi – kasdiene kova siekiant nepasiduoti savo įgimtam polinkiui išdaužyti visus aplinkui kriketo lazda ar spjaudytis ir kandžiotis sausakimšoje arbatinėje. Anglai kelia nuostabą ne dėl to, kas jie yra, o dėl savo sugebėjimo užgniaužti tai, kas jie yra.

Pasaulis pilnas įžeistų žmonių, kurių įniršis paskandina jų šalis ir gyvenimus. Vietų, kur nesantaika ir kerštavimas tapo vieninteliais egzistencijos motyvais. Tačiau anglai tokie nėra. Jie gyvena ir visada gyveno palyginti harmoningoje ir liberalioje šalyje. Anglijoje daugiau abipusio mandagumo ir kompromisų nei bet kur kitur, tačiau aš esu kaip dėl nieko kito įsitikinęs, kad taip yra ne dėl anglų prigimties, o nepaisant jos.

Pas psichoterapeutus vaikštantys žmonės jums pasakys, kad užgniaužtas pyktis yra pavojingas dalykas, kuris galiausiai praris tą, kuris jį užgniaužė. Kad tai dvasinis, emocinis vėžys. Kad jį reikia išleisti kaip viduriuose susikaupusias dujas, transformuoti ir metamorfizuoti. Bet anglai yra gyvas trikdantis pykčio užgniaužimo naudos, o gal net malonumo pavyzdys.

Kadras iš filmo „Monty Python ir Šventasis gralis“. 1975

Jie sukūrė tuzinus kolektyvinių ir individualių strategijų įgimtam savo įniršiui nukreipti ar sutramdyti. Ir ypač pasižymėjo išgalvodami stulbinamai daug žaidimų.

Anglai pasižymi ne tiek žaisdami, kiek kurdami žaidimų taisykles ir komitetus, kurie tas taisykles prižiūri. Ir kontroliuodami nežabotos konkurencijos pasekmes.

Tik anglai galėjo visu rimtumu pasakyti: „Svarbu ne laimėti ar pralaimėti, svarbu dalyvauti.“ Jeigu rezultatas – antraeilis dalykas, tai kam išvis vargintis? Bet, žinoma, jau vien išeiti iš aikštės be savo priešininko ausies kišenėje anglams reiškia asmeninę pergalę prieš įgimtą tautinį polinkį.

Būtent pyktis tikriausiai padarė anglų naciją ilgalaikėje perspektyvoje bene tolydžiausiai klestinčią iš visų senųjų Europos tautų ir, be jokios abejonės, išradingiausią, nuotykingiausią ir energingiausią. Valdomas pyktis yra puiki varomoji jėga pakeliui į pasiekimus. Turi ką nors su juo daryti. Pyktis paprasčiausiai neleis tau patogiai jaustis savo kailyje.

Anglai nėra žmonės, kurie siekia didingumo, didingumo link juos stumia liepsnojantis susierzinimas. Būtent pyktis sukūrė pramonės amžių, kuris stūmė pirmyn atradimų ekspedicijas. Būtent savitvardos poreikis padėjo pykčiui išsilieti į katalogizavimą, teisminius ginčus ir gamtos klasifikavimą. Būtent aklas įniršis ant netikslių ir užsispyrusių negyvų daiktų sukūrė ištisas kartas inžinierių ir išradėjų. Pyktis dėl nuodėmės ir neteisybės nukaldino jų ypatingą žemišką, pedantišką dvasingumą ir jų įraudusią, pirštais baksnojančią, seilėmis besitaškančią politiką.

Stenėdami pro sukąstus dantis ir kietai sučiauptom lūpom anglai įstengė išskirtine savo dorybe paversti tai, kas galėjo tapti bjaurojančia yda, bet dėl to jie vis tiek netampa mieli.

Pyktis varė anglus link pasiekimų ir aukštumų stulbinančiame disciplinų panteone. To pykčio branduolyje glūdi žinojimas, kad jie galėtų visiškai sužvėrėję lakstyti su kirviu, jeigu nesusipančiotų visa aibe suvaržymų, manieromis, drovumu, nepatogumu ir sodo pašiūrėmis.

Karas reikalauja iš žmonių pametus protą mojuoti kirviais. Anglams tai ypač rizikingas reikalas, nes kartą pradėję jie gali niekada nebaigti. Tas galėtų tęstis tol, kol jie sukapotų viską aplinkui, sunaikintų save ir pasaulį, kol iš jų liktų tik apsiputojusios ir veblenančios pabaisos, pasotinusios kraujo troškimą. Bet pažvelgę į jų paminklus žuvusiems kariams pamatysite ramybę ir tylų susimąstymą apie anglus kare.

Jų santykiai su pateisinama prievarta yra subtilūs ir sudėtingi. Jų pasididžiavimas dėl to, kad šioje srityje turi sugebėjimų, yra dvilypis: jame slypi ir gėda dėl tokių sugebėjimų. Ir baimė – ne mirties ar nesėkmės, o supratimo, kad tikrovėje galbūt jie yra būtent tokie, kad pratrūkus prievartai ir teisėtam pykčiui, nusimetus pasaulio pančius gali paaiškėti, kad nusimesta viskas, išskyrus įniršį. Ir tada jie gali nebesugebėti grįžti atgal. Čia tas pats, kaip būti neigiamu superherojumi. Tikroji jėga yra ne panaudoti savo triuškinančią galią, bet išlaikyti savo trumpikes po kelnėmis.

Priežastis, dėl kurios anglai po karų su neapgalvotu skubotumu išformuoja savo pajėgas, dėl kurios jie neleidžia savo kareiviams vaikščioti uniformuotiems ir dėl kurios valstybė taip mažai remia kovos šlovinimą, yra jų žinojimas, kur tai veda. Žymiai geriau yra sutvarkyti reikalus kuo brutaliau ir efektyviau, o paskui grįžti prie ankstesnės veiklos, ir kuo greičiau, kiek tik leidžia padorumas.

Didžiojo karo truizmu tapo nuostata, kad jame kovęsi vyrai, grįžę namo, niekada apie jį nekalbėjo. Jų tyla tapo kolektyvinio anglų išdidumo ženklu, ši neišsisklaidančio amžiaus siaubo liudininkų karta paslėpė savo patirtį po devyniais užraktais ir šnabždėdavosi apie ją tik tarpusavyje. Siaubą, liūdesį ir vienišumą jie laikė savo širdyje. Tai tokia sausai angliška dorybė: iškalbinga tyla, kurtinantis neišsakymas.

Mano senelis, kuris kovėsi per visą karą, buvo sužeistas ir greta prarado geriausią savo draugą, tarnavo tankų pulke. Jis niekada neužsiminė apie karą, nors visi žinojome, kad karas visada buvo šalia, paslėptas rožių lysvėse, pakabintas jo spintoje kartu su jo pulko kaklaraiščiu.

Net kai buvau mažas berniukas, aš viską žinojau apie senelį ir karą ir žinojau, kad jo negalima minėti. Sekmadieniais senelis stovėdavo prie indaujos, galąsdavo didelį peilį ir pjaustydavo jautieną, paskui užsnūsdavo savo krėsle, o ketvirtą valandą pabusdavo ir sidabriniu peiliuku lupdavo apelsiną, ir per gramofoną leisdavo pučiamųjų orkestro muziką. O aš žygiuodavau pirmyn atgal, laikydamas jo lazdą kaip šautuvą, ir jis mokydavo mane rikiuotės.

Senelis mirė, kai man buvo devyneri, ir tai ryškiausias mano prisiminimas apie jį. Ir dar – kaip jis pjaustė jautieną. Jis pamirkydavo duonos kubelį į šiltą kraują, pabarstydavo jį druska ir duodavo tik man. Senelis buvo iš žmonių, kurie būtų kurti simbolizmui, jei žinotų, kas tai yra, jam nerūpėjo palyginimai ar metaforos, jo galva buvo pilna tikrų dalykų.

Mano pažįstamas vokietis progai pasitaikius papasakotų jums, kad jo tėvas žuvo koncentracijos stovykloje. Jis palaukia, kol klausytojų veiduose pasirodys užuojauta, o tada prideda, kad jo tėtis pasigėrė ir iškrito iš sargybos bokšto. Europiečiams ši istorija atrodo neskoninga, anglai – ją labai mėgsta. Čia tikrai geras juokas, o jeigu jį dar skelia vokietis – tada dvigubai. Netikėta yra tai, kad čia visai ne juokas. Jo tėvas tikrai iškrito iš sargybos bokšto.

Angliška komedija yra karas kitomis priemonėmis, ir vis dėlto tai – tikras praėjęs karas. Likusi Europa vis labiau erzindamasi ir stebėdamasi žiūri į nepaliaujamą anglų šaipymąsi iš vokiečių dėl pralaimėjimo kare ir nuolatinį prancūzų erzinimą dėl to paties.

Europiečiai negali suprasti anglų nesugebėjimo eiti pirmyn, palikti praeities. Bet čia ir yra esmė. Vokiečių reakcija, pastebimas jų susierzinimas dėl to, kad po 60 metų juos vis dar vadina „hunais“, ir yra juoko priežastis. Jis turi išprovokuoti reakciją, ir tai yra esminis skirtumas tarp anglų ir beveik visų kitų tautų humoro jausmo. Dauguma žmonių juoku dalinasi, anglai juo taikosi.

Humoro jausmas yra toks pat svarbus angliškumui kaip ir praeities pojūtis. Kaltinimas humoro jausmo trūkumu ar praradimu anglui prilygsta abejojimui visu jo būties id. Jo išvarymui iš jo gentinės Tėvynės.

Dabar jau turėčiau deklaruoti interesą. Aš užsidirbu pragyvenimui rašydamas humoristinius tekstus. To jūs galėjote ir nepastebėti. Aš nerašau komedijų ar anekdotų. Man atrodo, kad tai, ką darau, galima pavadinti sąmoju, o sąmojis apibrėžiamas kaip juokingas dalykas, kuris neverčia jūsų juoktis.

Galima skirti dvi humoro mokyklas. Yra žydiškas humoras ir yra angliškas humoras.

Žydiškas humoras yra engiamųjų komedija. Tai pabėgimas nuo patyčių, kai juokas sakomas besityčiojančiam negirdint, ir tam juokui neretai būdinga savianalizė, saviplaka, intravertiškumas, abejonė ir kandumas. Angliškas humoras yra kur kas kietesnis. Jis agresyvus, pompastiškas ir ekstravertiškas. Žydiškas humoras yra vidinis ir asmeniškas, angliškas humoras garsus, skirtas miniai ir visuotinis.

Angliškas humoras yra besityčiojančiojo kalba. Nuvalkiota istorija apie anglų bedalį, juoku nugalėjusį milžiną, yra paprasčiausia netiesa. Anglai savo humorą nuolatos naudoja kaip taikinio nesirenkantį vėzdą. Juokai atsiranda po vieną ir paskui visa gauja puola aukas, negailestingai kaldami prie gėdos stulpo indus, indėnus, žydus, čigonus, škotus, airius, prancūzus, vokiečius, Esekso mergaites[2], blondines, katalikus, hinduistus, musulmonus, žydrus, šiauriečius, pietiečius[3], birmingamiečius, kaimiečius, luošius, paralitikus, epileptikus, neūžaugas, lunatikus, bepročius, prostitutes, pastorius, karalienę, profsąjungas, torius, vištas, šunis, asilus, smuklininkus, velnią ir Dievą.

Vargu ar galima rasti dalyką, kuris tam tikru metu nebūtų perlietas žymiuoju anglišku humoru. Patyčios ir erzinantis juokavimas yra įsiskverbę beveik į visas gyvenimo sritis.

Laikraščiai – tai nuolatinis pliurpalų srautas iš kalambūrinių antraščių, „kas galėtų patikėti?!“ lygio pasakojimų smalsiems ir rubrikų, skirtų negailestingoms asmeninio pobūdžio pastaboms, parašytoms taip, kad keltų šypseną.

Nepatogus humoras ir mokyklinių pašaipų džiaugsmas yra nacionalinė sporto šaka ir pats jos visuotinumas yra geriausia gynyba iškeltais delnais sakant „ką, mes?“, nes tam tikru metu nuo jos nukenčia kiekvienas. Be abejo, niekas niekam nenori nieko bloga. Jeigu plieki pakius[4], tai tu rasistas, bet jeigu plieki visus iš eilės, tai tik smaginiesi. Ir bet kuriuo atveju jie turi mokėti priimti pajuokavimą.

Aš pats tą darau. Aš gaunu krūvas tūžmingų laiškų iš velsiečių, kuriuose pabrėžiama, kad jeigu pasakyčiau apie juodaodžius arba žydus tą patį, ką pasakiau apie juos, bū-

Pasakotojo talentas ir fikcijos realumas

Pastaruoju metu mano akiratyje vis sukasi anglų romanistas Davidas Mitchellas. Versti „Debesų atlasą“ buvo nemenkas iššūkis, o perskaityti jo naujausią romaną, „Bone Clocks“ („Kauliniai laikrodžiai“), irgi reikėjo šiokios tokios pastangos, bent jau dėl apimties (apie 600 p.), bet ir dėl to, kad, iriantis per tuos įdomius, meistriškai vyniojamus pasakojimus, intriguojančius personažų likimus, skaitymo malonumą kartkarčiais aptemdydavo abejonės šešėlis: o kodėl taip detaliai pasakojama, pvz., apie arogantiškų Kembridžo studentų vakarėlį smuklėje XX a. devintajame dešimtmetyje ir vėliau vieno iš jų, ciniško šelmio, machinacijų peripetijas. Šis, kaip ir kai kurie kiti pasakojimai, tarsi vinguriuojantis upelis susigeria į smėlį, išnyksta, o vėliau tas personažas bepasirodo epizodiškai ir jau atlieka visai kitokį vaidmenį. Žinoma, šis ir kiti pasakojimai susidėsto į didįjį romano statinį su daugmaž vientisa (arba, veikiau, dvinare) aprėptimi.

O tada norom nenorom turi įvertinti esminius viso didelio užmojo aspektus. Pirmose dalyse į įtaigų, detalizuotą realistinį pasakojimą protarpiais įpinama mįslingų detalių su užuomina į kažkokią stebuklinę, maginę plotmę. Štai paauglė, po susikirtimo su motina pabėgusi iš namų pietų Anglijos miestelyje, prie upės sutinka senyvą moterį, ši žino jos vardą ir paprašo, kad suteiktų jai prieglaudą, jeigu „Pirmoji misija nepasiseks“. Daug vėliau skaitytojui ir personažei paaiškėja, kad tai buvo itin svarbus epizodas. Tik maždaug ties 400-uoju puslapiu atsiskleidžia visa maginė plotmė, ir tada grupė nemirtingų, „geriečių“, turinčių antgamtiškų galių, lemtingame mūšyje susikauna su panašiai magiškai apdovanotu būreliu „blogiečių“. Pačių kautynių ir jų priešistorės aprašymas (apie 100 puslapių), manau, sukurptas pagal kuo geriausius maginės fantazijos standartus, bet kaip tik šiame romane jis manęs neįtikina.

Naujasis Mitchello romanas pateko į Bookerio premijos ilgąjį, bet ne trumpąjį, sąrašą ir sulaukė nemažai susižavėjusių kritikų pagyrų, pvz., „New York Times“ (VIII.31) teigiama, kad Mitchellas „rašo su įnirtingu intensyvumu ir budriu gyvybingumu, gėrėdamasis kalba ir nerdamas į visas patirties keistybes – su tuo jokioms naujoms medijoms nėra šansų varžytis“.

Bet skeptikai teigia, kad visa ši pasakojamosios išmonės fiesta turi tuštoką skambesį. Vieno įdomiausių šiuolaikinių literatūros kritikų, Anglijoje gimusio, bet jau ilgą laiką JAV gyvenančio Jameso Woodo, lengvai niekas nesužavės – jis yra skeptiškai pasisakęs apie ne vieną šių laikų literatūros žvaigždę. Žurnalo „New Yorker“ (IX.8) recenzijoje jis pripažįsta, kad „Davidas Mitchellas yra aukščiausio lygio pasakotojas. Naratyvas jam paklūsta nepaprastai lengvai: jo pasakojimas rieda sparčiau negu daugelio rašytojų ir prisipildo savo paties judrios gyvybės. Jauti, kad autorius geba padaryti viską, ką nori, įvairiausiais būdais ir visada įtikinti.“

Tačiau netrukus Woodas skelbia negailestingą išvadą:

Atrodo, kad čia triumfavo grynas istorijų pasakojimas, o žmogiškasis matmuo išnyko. Romanas gimdo savo paties atkartojimus įvairiose vietose įvairiais laikotarpiais: Anglija XX a. devintajame dešimtmetyje, Irakas 2004 m., Amerika 2025 m., postapokaliptinė Airija 2043 m., – bet apima ne formos įvaldymo, o tuščios kompetencijos jausmas.

Kritikas tuštumą regi ir fantastinėje romano plotmėje: „Besvoris realizmas čia glebiai susiduria su besvore fantazija.“ Bet fantastinė plotmė, nors ir užimanti mažiau knygos puslapių nei realistinė, dominuoja kitu požiūriu: paprastų mirtingųjų personažų likimą nemažai lemia fantastiškieji antžmogiai – kaip tik todėl Woodas mini „žmogiškojo matmens išnykimą“ (nors pasako gal per kategoriškai).

Šia proga galima sugrįžti prie ankstesnės Woodo publikacijos (ne tiek recenzijos, kiek esė) apie Mitchello kūrybą tame pačiame „New Yorker“ (2010.VII.5), pavadintos „Biblioteka ant vandens“ („The Floating Library“). Čia pradedama tuo, kad „pasakotojai iš prigimties“ *(natural storytellers)* iš tiesų turi ne „natūralų“ talentą – priešingai, jie geba nepaprastai įtaigiai perteikti išmonę, t. y. dirbtinį, o ne natūralų dalyką, sukurtą žmogaus, o ne gamtos.

Laikydamas Mitchellą kaip tik tokio talentingo pasakotojo pavyzdžiu, Woodas iškelia kitą paradoksą: nors „Debesų atlaso“ pasakojimams būdinga tam tikra postmodernistinė distancija, nuoroda į jų fiktyvumą, tai nė kiek nesumažina jų realistiškai paveikaus įtaigumo. „Tarkim, atskleidus, kad Adamo Juingo dienoraštį galbūt sufabrikavo jo sūnus arba kad Luizos Rej žurnalistinis kryžiaus žygis Kalifornijoje galėtų būti trileris, parašytas kažkieno, pasivadinusio Hilari V. Haš, iš tikrųjų tik sustiprinamas autonominis šių fikcijų realumas.“

Woodas, kaip kritikas, stiprus tuo, kad pavienį kūrinį arba rašytoją sugeba matyti labai plačiame literatūros kontekste. Pratęsdamas minties giją, šiame straipsnyje jis rašo: „Žinoma, tas paradoksas, kad fikcijos fiktyvumas tik sutvirtina jos realumą, yra bent toks pat senas kaip „Don Kichoto“ antroji dalis ir mums primena, koks senovinis yra romano formos postmodernumas.“

Mitchello skaitytojai žino, kad jau nuo pirmojo romano, „Ghostwritten“ (1999), jis yra pamėgęs kompoziciją, sudarytą iš savarankiškų, tik netiesioginėmis jungtimis susietų pasakojimų, vaizduojančių įvairias pasaulio vietoves įvairiais laikotarpiais. Woodas gėrisi šiuo gebėjimu įtaigiai byloti skirtingais stiliais, skirtingais balsais, realistiškai atkurti įvairių kultūrų aplinką ir atmosferą. Tačiau taip pat jis negaili pagyrimo visai kitokiam, kompoziciškai daug paprastesniam romanui „Juodųjų gulbių slėnis“ (be „Debesų atlaso“, vieninteliam pasirodžiusiam ir lietuviškai) – iš dalies autobiografiniam, nuosekliam pasakojimui apie paauglio augimo džiaugsmus ir kančias Anglijos provincijoje.

Akcentuodamas Mitchello talentą, Woodas teigia, kad iš tokio rašytojo turi būti reikalaujama daug ir šiuos lūkesčius jis ne visada pateisinąs, o toliau kalba apie jo kūryboje pasitaikančią eklektiką ir – tai gal dar svarbiau – „moralinio ir metafizinio spaudimo stygių“. Čia kritikas vėl pasidairo po platesnį literatūros kontekstą. Kaipgi neprisiminsi, kad pas mus pastaraisiais metais įprasta kalbėti, jog postmodernizmas jau yra praeitis, nesiteikiant paaiškinti, o kas gi radosi jo vietoje. Tai štai Woodas bando bent jau užčiuopti šį klausimą:

Postmodernizmas atėjo po modernizmo, o kas gi ateina po postmodernizmo? „Postpostmodernizmas“ mus kreipia prie begalinio mikčiojimo. Apibūdinimas „po postmodernizmo“ suponuoja atotrūkį, o jo juk nėra. Galėtumėme tenkintis „vėlyvuoju postmodernizmu“ – terminu, suponuojančiu ypatingą šiuolaikinės prozos būtį be tėvynės (statelessness) *– ji klajoja, ir gana smagiai, tarp tradicijos ir novatoriškumo, realizmo ir antirealizmo, masinės auditorijos ir elitinio kritiko. Šitaip Davidas Mitchellas „postmodernistinį“ romaną [„Debesų atlasas“ – L. J.] palydi „tradiciniu“ komišku tapsmo romanu [„Juodųjų gulbių slėnis“], o paskui pateikia įprastinį istorinį romaną [„The Thousand Autumns of Jacob de Zoet“ – „Tūkstantis Jakobo de Zuto rudenų“].*

Turėdamas galvoje ne tik Mitchellą, Woodas kalba apie sodraus naratyvo suklestėjimą pastaruoju laikotarpiu:

Vietoj svarios tylos, tapusios ankstyvojo postmodernizmo (arba, jeigu norite, vėlyvojo modernizmo) didžiąja tema, kalbai skelbiant pokario išsekimą ir savo pačios negalimumą, kaip antai Becketto arba Blanchot kūryboje, radosi užtikrinta pasakojimų gausa, neretai komiškas istorijų kūrimo perteklius. Skaitydamas Mitchellą, skaitytojas niekada nesusirūpina, kad kalba gali būti neadekvati autoriaus užduočiai, ir man tai atrodo kartu pasakiška sėkmė bei metafizinis stygius.

– LAIMANTAS JONUŠYS –

čiau patrauktas baudžiamojon atsakomybėn pagal Rasių santykių įstatymą. Iš tiesų jie teisūs, bet klysta. Priežastis, dėl kurios taip nejuokauju apie žydus arba juodaodžius, yra ta, kad išankstinė nuomonė apie juos pernelyg reali, o juokas naudojamas vietoj plytos. Bet juk niekas tikrai nebuvo užsimaukšlinęs balto gobtuvo, kad pakankintų velsiečius – nebent druidai.

Politinis korektiškumas ir alternatyvioji komedija atsirado kaip reakcija į seną mizoginišką rasistinį humorą. Bet iš tiesų tai nebuvo kažkas nauja ar alternatyvaus. Pasikeitė tik forma, bet ne taisyklės, taip pat ir žvilgsnio kryptis. Vietoj pakių ir uošvienių atsirado Margaret Thatcher ir liberalai. Komedija iš to, ką šiauriečiai darydavo pietiečiams, pavirto į tai, ką pietiečiai darydavo sau patiems.

Vis dėlto tikslas buvo patyčios ir pašaipa. Vargu ar Anglijoje buvo galima aptikti juoką, kuris nebūtų į nieką nukreiptas, juoko taikiniu buvo viskas ir visi. Anglai turi priklausomybę nuo to garso – nuo savo pačių juoko. Juokimasis neretai būna vienintelė emocija, kurią jiems patogu rodyti viešai, ir anglai juokiasi kitaip nei kiti žmonės. Pasiklausykite jų. Jie juokiasi šiurkščiau ir garsiau. Tai ne asmeninė išraiška, o viešas pareiškimas. Tai bandai skirtas kriuksėjimas. Nueikit į bet kurią aludę ir paklausykite kikenančių vaikinų būrelių. Tokio garso neišgirsite niekur kitur.

Anglai svyruoja ant negalėjimo nieko priimti rimtai ribos. Galimybė atrodyti rimtam ar juolab tinkamai elgtis, viešumoje būti susimąsčiusiam ar liūdnam yra tokia nepatogiai nesmagi, kad jie priversti kikenti ar prunkšti.

Kartą paklausiau onkologo, kokia dažniausiai būna žmonių reakcija, kai jiems pasakoma, kad serga vėžiu. Jis atsakė, kad po nesupratimo ir griežto neigimo jie pajuokauja. Gana dažnai jie juokauja tol, kol morfijus išspiria juos į užribį.

Anglai yra iki nutirpimo atbukinti to nuolatinio slapstymosi už juoko nuo bet ko, kas gali būti skausminga ar sudėtinga. Tos senos angliškos mandagumo frazės – „šypsokitės, nepamirškite nusijuokti“ – buvo vienintelė užuovėja daugeliui sudaužytų širdžių. Tačiau tai siaubinga kaltinamoji išvada kultūrai, kuriai iš tikrųjų patogios tik dvi viešos emocijos – įniršis ir kikenimas. Ir būtent čia glūdi angliško humoro esmė. Dažniausiai tai būna prašmatniai aprengtas pyktis.

Svarbu ne vien tai, kad daugybė angliškų juokų yra nuslopintas pyktis arba kad humoras yra pykčio sargybinis, svarbiausia, kad juokai, kalambūrai ir komiškas erzinimas padeda angliško dirglumo kamuoliui pasiekti vietas, iki kurių jis paprastai nenusiridentų. Juokas padeda būti pagiežingam ten, kur būti pagiežingam be juoko negalima.

Futbolo stadionai yra būtent tos vietos, kuriose realiai pamatai šūdiną angliško juoko pusę. Aš sėdėjau „Chelsea“ stadiono tribūnose ir išgirdau, kaip abiem komandoms išbėgant į aikštę žiūrovai šnypščia. Jie žaidė su „spursais“[5]. „Žydiaros“, – paslaugiai paaiškino mano kaimynas. „Hm?“ – „Na, jie iš šiaurės Londono, žydai, ir tai, na, toks garsas kaip dujų kamerose.“

Tai mane taip šokiravo ir buvo taip stulbinamai niekaip nesusiję su futbolu, kad aš nusijuokiau, o mano kaimynas išsiviepė. Ir pagrasino pirštu: „Va va, prigavau.“ Būtent dėl to anglams ir patinka gerai nutaikytas juokas, jiems patinka priversti tave nusijuokti nepaisant savo įsitikinimų, paversti tave kokio nors gėdingo darbelio bendrininku. Čia tai džiugu, kai tavo juokas veidmainiu paverčia kažkokį kvailą frantelį, kažkokį liberalų pyderą.

Futbolo tribūnos yra tikrai tikrai smagi ir kartu tikrai tikrai siaubinga vieta. Tas dydis ir ta jėga, milžiniškos įtampos pyktis, sustiprintas piktdžiugišku sąmoju. Beždžionių garsų mėgdžiojimas žaidžiant juodaodžiams, įžeidžiantis baubimas kiekvienam, kuris praeidamas pripažįsta, kad skaito „The Guardian“[6], negailestingi kirčiai negražiems, silpniems, svetimiems.

Turtingojo „Chelsea“ klubo stadione santechnikai ir virtuvių montuotojai žiūri į kitoje aikštės pusėje sėdinčius „Liverpool“ klubo sirgalius ir dainuoja „Dainuokit su viltim širdy, nes daugiau nebeturėsit darbo“. Jie mojuoja išsipūtusiom londonietiškom piniginėm į vaikinų iš šiaurės rytų pusę ir šaukia: „Krūva pinigų!“ Arba tiesiog galingai sketuoja melodijas keiksmažodžiais. Tas, kuris galvoja, kad šaukti „sup...tas“ ar „by...is“ neprotinga ar nejuokinga, niekada nebuvo futbolo rungtynėse.

Visa pasibjaurėtinai slapta, šlykšti, nešvari jaunų anglų baimių, prietarų ir pagyrų sausakimša skalbinių dėžė išpilama aikštės prožektorių šviesoje ir išbaubiama visu balsu. Tai bjauru ir gaivina, ir panašu į grupinę psichoterapiją ar situacijų komediją, kur studijos auditorija ištaria geriausias frazes.

„The Sunday Times“, 2005.X.30
Vertė Rytis Radavičius

---

[1] „Land of Hope and Glory“ – patriotinė anglų daina. (Čia ir toliau – vertėjo pastabos.)
[2] Angliškas „barakudos“ atitikmuo.
[3] Anglijos šiaurė tradiciškai buvo vargingesnė už pietus.
[4] Įžeidžiantis pakistaniečių apibūdinimas.
[5] „Tottenham Hotspurs“ klubo pavadinimo trumpinys.
[6] Kairiosios pakraipos britų dienraštis.

Apie „Šiaurės vasarą“ – labai susidomėjus, bet nerimtai

Nebuvau Biržuose praeitą vasarą, į kur nusikėlė „Šiaurės vasaros“ sambūris. Tad tikriausiai praleidau pernai sakytas oracijas šio krašto grožiui ir išskirtinumui. Pernai tikriausiai buvo pamedituota, kad kas labiau už tikrąją Lietuvos šiaurę galėtų tikti vasaros pabaigos sambūriui, kurio pats „žodinis prekės ženklas“ suformuotas su ta nuoroda į šiaurę. O jau pernai prisilaksčius paežerėm, suprantama, šiemet „Šiaurės vasaroje“, tame kultūrinių, profesinių ryšių siejamų, kaip pavadintume, fizinių asmenų sambūryje, visiems jau tikriausiai norėjosi daugiau pabūti „patiems su savimi“. Bet juk ne man! Tad skaitantieji šį pasakojimą toliau turės suvokti kaip pačias asmeniškiausias (mažiausiai prie bendruomenės pritapusios dalyvės) pastabas, kurios tikrai nėra pagrindas ką nors keisti ar tobulinti. Niekaip neišėjo parašyti vien tik apie atvažiavusius į „Šiaurės vasarą“ žmones, įsikūrusius už kapitalinių atstatytos pilies sienų, kad pasikalbėtų apie uždaro filologų klano reikalus. Vasariškas palimpsestas, taip būtų galima vadinti tekstą. Bet kamgi tada apskritai reikėtų kur nors pajudėti už Vilniaus, tiesa, jei nesinorėtų papozuoti paparacams kitokiame gyvenimo fone? Gal mano pastabos padės suvokti, kokia yra tokių kultūrinių produktų, kaip visokie intelektualų forumai, nebeaprėpiamoji aprėptis – jeigu apskritai yra tokia vasaros pabaigos nuotaikomis persmelktos kultūros sociologijos atmaina...

Kas jau vyko dešimt kartų, vienuoliktąjį...

...įvyksta pagal principą: norisi kaip geriau, bet išeina kaip visada – taip būtų galima manyti. O gal daug reiškia vien „pervažiavimas“ iš vieno krašto į kitą, nusibeldžiant į patį šiaurinį Lietuvos tašką – Biržus? Visa kita jau nusistovėję. Renginys vadinasi forumas ir stengiamasi išlaikyti pusiausvyrą tarp pačių literatūros kūrinių skaitymo (daugiausia poezijos), literatūros analizės ir vertėjų bei redaktorių darbo aptarimo. Tikslas – suburti literatūrą kuriančius ir grožinės literatūros knygas parengiančius žmones ir tuos, kurie naudojasi „paraliteratūros“ kūrimo priemonėmis, taip vadinčiau visokius tinklaraščius ir pan. Stengiamasi suteikti apibrėžtą temą – šį kartą tai buvo „Kūrinys ir jo kalba“, – bet atrodo, kad pranešimų visuma suformuojama pasirinkto akcento ar aspekto nelaikant atrankos kriterijumi.

Organizuojant forumą (ypač kai dalyvaujančiųjų grupę sudaro daugiausia tie patys žmonės) sunkiausia tikriausiai jam suteikti tam tikrą kryptingumą ir neapriboti kalbėtojų, kad jie (jos) nebūtų išstumti iš savo srities aktualijų centro, nebūtų verčiami dirbtinai taikytis prie jiems neparankios temos vien tik todėl, kad ją reikėjo įrašyti gal pildant kokią paraišką. Vis dėlto mažesnė blogybė, kad skaitantieji pranešimus galiausiai kalba tuo metu jiems aktualiomis temomis, nei tampa pranešėjai ta tema, kuria jie iš tiesų neturi ko pasakyti. Kad tai „tarptautinis“ renginys ir „forumas“, o ne, pavyzdžiui, pokalbiai prie kavos puodelio, galima suprasti iš to, kad salėje padraikyta sinchroniniam vertimui reikalingos įrangos ir dvi vertėjos gale esančiose būdelėse sinchroniškai bubena, versdamos tekstus (spėjau, į anglų ir rusų kalbą). Angliškai jų galėjo klausytis gal, pavyzdžiui, Karlis Verdinis, kuris pats skaitė pranešimą anglų kalba (nors yra parašęs net įvadą Erikos Drungytės parengtai latvių poezijos antologijai „Pavasaris bus kaip visuomet“, pernai išleistai Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos, – vadinasi, jau pakliuvęs į baltų kultūrinių ryšių terpę, bet tikriausiai mokosi kinų arba japonų kalbos ir niekad nesurizikuos bent kelių frazių suregzti lietuviškai). O rusiškai gal galėjo klausytis – daugiau spėjant iš seno įpratimo – baltarusis Algerdas Bacharevičius ir ukrainietis Andrejus Kurkovas... Tačiau, remiantis naujosiomis geopolitinėmis nuostatomis, jie turėjo įsijungti sinchroninį vertimą į anglų kalbą.

Net kelis kartus pagalvojau, kodėl organizatoriai priėmė tokį ekonomiškai nerentabilų sprendimą: mokėti už sinchroninį vertimą, kai programėlėje buvo galima matyti ir Didžiajai Britanijai, ne tik Lietuvai atstovaujančią Pauliną Pukytę – būtų „pavertėjavusi“ vienam ar keliems „anglakalbiams“, šalia savęs juos pasisodinusi salės paskutinėje eilėje. Bet gal šiam renginiui apskritai lėšų neduotų, jei neatitiktų „tarptautinio forumo“ standartų.

Kaip lengvai suvirškinti net žiaurųjį Artaud

Patraukiau į Biržus, kuriuose nebuvau daug metų, galvodama, kad jei ne į forumą, tai į Baltijos kelio sąšauką, vis pasižmonėti... Juokingiausia, kad keliauti teko iš Linkuvos, vadinasi iš tos pačios Lietuvos šiaurės ir į tašką B, iki kurio man tiesiąja būtų pakakę pajudėti vos 50 km. Tačiau kaip Lietuvoje pavyktų irgi kurti jos Šiaurės mitą, jeigu joje nebūtų sunkiai pasiekiamų vietų? Ir man teko apvažiuoti ratą per Panevėžį, nes toks maršrutas, kurį horizontaliai nubrėžtume per Biržų tašką žemėlapyje, sujungdami, Biržus su, sakysime, Joniškiu, nebeegzistuoja visiškai apleidus kelius. Kelio ruožas tarp Linkuvos ir Joniškėlio (atskirtų dviejų rajonų ribos), kokie septyni kilometrai, yra panašus į nufilmuotą ir parodytą dokumentiniame filme apie Gruzijos ir Abchazijos pasienį. Vienintelė viltis turbūt yra ES regionų programos, kurios, šiaip jau turėdamos skaidyti nacionalines struktūras, skirtos būtent tokiems paribiams vėl padaryti normaliomis gyvenamomis vietomis. Kai jų socialinės struktūros buvo sunaikintos dėl nacionalinio administravimo patogumų. (Tai, kad iš Briuselio žvelgiant pakraščiai neatrodo tokie pakraščiai kaip žvelgiant iš Vilniaus ar Rygos, aišku, reiškia, kad iš ten nėra matomi kaip reikšmingi ir „nacionaliniai centrai“.)

Jau baigiant apsukti tą šiaurės aplinkkelio ratą, nuvažiavus daugiau nei 100 km, pradedu skambinti į nakvynės vietas prie ežero. Visi mažyčiai jaukūs viešbutukai išnuomoti! Į mane atsisuka vaikinas, sėdintis priekyje, matyt, žinantis Biržų „užimtumo“ lygį: „Jeigu pereitumėt Apaščią tiltu...“ – Pereisiu! Sutinku iš karto, nes greičiausiai nesiūlo nakvoti slibino urve. Kaip nepereiti Apaščios iš Vaidoto Spudo eilėraščio, virtusio nuostabia daina tomis šiaurietiškomis intonacijomis? Ir reikia paskubėti, nes kitaip gali tikriausiai tekti eiti ieškoti nakvynės jau kelių šimtų metrų ilgio lieptu per ežerą...

Paskaičiusi programą ir pastebėjusi, kad greta atsiduria itin skirtingai nuteikiantys ir nukreipiantys pranešimai, kaip Jūratės Baranovos „Antoninas Artaud: žiaurumas kaip kūno kalba“ ir Jurgos Klapatauskaitės „Kodėl aš neseku kulinarinių blogų“, pagalvojau, kad šiais laikais verta dalį pranešimų visose konferencijose pasilikti ateičiai – perskaityti, kai jie jau bus internete. Ir... jau visai ramiai nusprendžiau vėluoti į tą gražiąją Biržų krašto muziejaus („Sėla“ – koks jo pavadinimas!) menę. Nebegalėčiau išklausiusi pranešimą apie A. Artaud nuo jo „atsiplėšti“ ir „persijungti“, lygiai tiek pat dėmesingai klausydamasi samprotavimo apie kulinarinius tinklaraščius (o jei jų seka būtų buvusi priešinga, tai apie tuos tinklaraščius, kurių ne tik neseku, bet apskritai nežinau, kad tokie egzistuoja, dar vis galvočiau, kai jau reikėtų „integruotis“ į diskusijas apie Artaud).

Natūralu, kad žmogaus psichika siekia vientisumo, sugretina pastebėtus prieštaravimus, ir aš atkreipiau dėmesį į tai, kas prieštaringa: susirinkę lyg ir ne kulinarinių tinklaraščių skaitytojai, bet programą įrėmina dalyvių pusryčiai ir vakarienės bei išvažiavimai pietauti. Nesu iš tų, kurie nemoka šaltibarščių pagaminti, bet pats stiprios paralelinės mitybos programos kokiame nors renginyje buvimas tikriausiai veikia pasąmonę taip, kad visada man aplinkybės susiklosto panašiai: apsigyventi išeina tik kitoje miesto pusėje nuo visų dalyvių, ir su minimalia rytinės kavos bei vakarinės arbatos „programa“ ten, kur apnakvindina vietiniai žmonės. Kitas prieštaravimas – susirinkę meninių tekstų „krapštukai“ (rašytojai, vertėjai), bet pranešimą tokiems išskirtiniams klausytojams skaitantis vertėjų vertėjas vartoja tokius pasakymus, kaip „raudona gija eina“ arba „sušvinta visomis vaivorykštės spalvomis“. Juokauja gal? Dairiausi į kitų klausytojų veidus, stengdamasi suprasti, ar dabar juoktis. Arba – vienas skaitantis pranešimą pirmiausia pabrėžia, kad yra „profesionalus skaitytojas“, o kitos pranešėjos visa kalba pagrįsta (tikriausiai ir minimas mokslinis darbas) išlyga, kad ne tiek jau tų šaltinių, kurie leistų suprasti, ko ieško skaitytojai, ir tenka pasikliauti tuo, kas skubiai „įspausdinama“ į interneto tinklaviečių puslapius, kur skaitytojos rekomenduoja viena kitai knygas... Tai, atrodo, stverk dvi raudono vyno taures ir slink su „profesionaliu skaitytoju“ į aukštų medžių pavėsį, klausk, klausk, ir dar perklausk, visaip išklausinėk – kiek sužinosi apie tą žmogiškosios rūšies atmainą – skaitytojus!.. Tačiau gal tiriamasis metodas jau būtų ne tas? Šiaip ar taip, visokios stokos revidavimas išlieka sunkiai nuo romantizmo atsiplėšusio lietuviškojo modernizmo „filosofija“. O kadangi lietuvių literatūra ir jos kūrėjai tebeišlieka modernizmo areale (dar vos šimtmetis, kai ji susiformavo kaip tokia) – būdingo modernistų snobizmo dar pakaks ir XX amžiui jau pasibaigus, ir postmodernizmą jau paskelbus. „Pažiūrėkite, kokių intelektualui pasibodėjimą keliančių dalykų egzistuoja... šiek tiek pasijuokime“ – tokia yra daugelio pranešimų ne tik premisa, bet ir, trumpai tariant, „visa žinutė“.

Ilgais siūbuojančiais lieptais

Apaščia, kaip teko įsitikinti per ją bėginėjant, upelė graži, visaip pavinguriuojanti, pačiurlenanti, ir lieptas per ją iš paties centro yra. Iš tiesų jis iš visai padorių konstrukcijų, nes skirtas patekti į rajoną tokių privačių namų, kad jei būtų Vilniuje, būtų kalbama kaip apie turčių pasirinkta vietą. Čia gi – tiesiog kampelis provincijoje prie upelio. Ne visi gi sostinėje už algelę vargsta, yra vyrų, kur viską plėšia dar iš gamtos.

Nors išlipus Biržų centre pakalbinti žmonės ne šiaip linkę paaiškinti, bet tiesiog „pristatyti į vietą“ tą paslaptingą nevietinį asmenį. Atrodo, esama tam tikrų lūkesčių: va va, atvažiavo kažkokia janutienė, dabar tai jau ką nors Biržuose „išknis“, neaišku ką, bet vis dėlto būtų gerai. Nemačiau per kelias buvimo dienas nei pažemintųjų ir nuskriaustųjų, nei juos besivaikančiųjų su švyturėliais. Socialinės sanglaudos tikriausiai esama jau nusistovėjusios ir radikalesnių reguliavimo priemonių nebereikia. Kai tenka miesto pusę už Apaščios pasiekti naktį, taksi vairuotojas kažkokiu būdu „sudvejina“ kelionę, pavažiuodamas iki ten, kur paima dar vieną keleivę ir kai galiausiai padalija sąskaitą, iš manęs paprašo ... penkių litų. Kažkokia visiškai atskira ekonomika, nors neteko girdėti apie paskelbtą autonomiją. Juk akivaizdu, kad vyrukui tiesiog įdomiau vakare „prasukti“ miesto gatvėmis nei sėdėti prieš televizorių. Važinėja jis aiškiai ne dėl taksisto uždarbio, o ir žuvies su meškere Apaščioje jam gaudyti netenka... Biržai yra prašmatnus miestas su kažkokias vietiniais verslais, dėl kurių jau verta investuoti į atvykėlius, prestižą, dar kažką, ko neužgriebia elementariosios ekonomikos formulės. Bet ar tikrai ekonomika yra pagrindas ir turėtų būti pirminė prielaida ką nors vertinant? Man biržiečiai pasirodė tokie, kad reikia epitetų, reiškiančių didesnį pasitikėjimą savimi, pasitenkinimą gyvenimu, vidinę žmogaus integraciją. Įsivaizduokite – toks pat „Iki“ kaip Vilniuje, lygiai tokia pat apsnūdusi sekmadienio rytmečio eilė, mergina, sėdinti kasoje todėl, kad kažką pavaduoja, nelabai supranta, kaip ta kasa naudotis... Grįžta ką tik nuėjusi pirkėja, galima būtų jau galvoti, kad kažką apskaičiavo ne jos naudai, bet ji duoda atgal šimto litų banknotą ir sako kasininkei: „Apsiskaičiavote, tikriausiai manėte, kad grąžą atiduodate iš dviejų šimtų“. Ir nueina, grąžinusi, kas permokėta. Reikėtų pridėti, kad niekam nespėjus sureaguoti, bet taip sakyti netinka, nes niekas... ir „nereaguoja“. Nė žodeliu neįvertina to kaip išskirtinio sąžiningo žmogaus veiksmo. Biržuose turbūt tebeveikia visos kada nors juose egzistavusios religinės etikos, o gyventojai priskirti ne rinkimų apylinkėms, bet ypatingą moralumą puoselėjančioms sektoms.

Paklausinėjau, ar reformuotą krikščionybę išpažįstančiųjų (kurie didele dalimi palaikė europietiškosios kultūros etinius principus) iš tiesų Biržuose yra tiek, kad būtų galima kalbėti apie jų bendruomenes, ir man patvirtino, kad taip, tikrai. Apėjau pačią gražiausią – evangelikų reformatų – bažnyčią, raudonų plytų, gotikinę (ant uždarytų vartų yra išsamus aprašymas, kas kada joje vyksta), užėjau į baltąją barokinę, dar ko gero nuostabesnę – katalikų. Joje sklandžiai angliškai kalbanti mergina (matyt, biržiškė) aiškino svetimšaliui vaikinui, kaip prie suolų palei taką pritvirtinti gėlių puokštes – tuoj turėjo vykti vestuvės. Gyvenimas Biržuose žydi, tęsiasi ir atsinaujina. Kai paėjau iki aikštės, kur vis dėlto liko stovėti paminklas Juliui Janoniui – man tarsi atsivėrė skulptoriaus Konstantino Bagdono (reikia minėti ir architektą Vytautą Brėdikį) užkoduotos prasmės: tas paminklas pačiu architektūriniu ir skulptūriniu pavidalu sujungia dviejų miesto centro dominančių – gotikinės ir barokinės bažnyčios – plastiką. Aukšto postamento akmens rusvumas primena plytos raudonumo atspalvį, o juoda paties paminklo spalva kontrasto būdu susisieja su balta barokinės bažnyčios spalva. Griežtos geometrijos linijos sustiprina tą išgautą neįtikėtiną akmens „plazdėjimo“ įspūdį. Tokia įspūdinga skulptūra tarpiniame taške tarp dviejų bažnyčių išliko net per pastarojo meto griovimus. Dar – kodėl toks aukštas postamentas? Reikia pamatyti Biržų medžius, kurie pakeičia supratimą, kokie yra lietuviškojo kraštovaizdžio masteliai.

Nors šiek tiek – iš esmės apie forumą

Įdėmiau pasistengiau išklausyti man geriausiai pažįstamos srities – literatūros tyrinėjimų – pranešimus. Ar jie atspindi naujausias literatūrologijos tendencijas (sakykime, Rytų Europos kontekste)? Atspindi, bet kartu su tuo, kas nauja, visada atsiranda ir kokie nors „šalutiniai reiškiniai“, ir kartais jie net labiau patraukia dėmesį. Elena Baliutytė mėgino kalbėti apie „kitokį“ Mieželaitį, ir galima manyti, kad Literatūros instituto XX amžiaus literatūros tyrimus daugiausia projektuojant kaip „sovietmečio“ tyrimus, jai teko stambiausias mamutas – meiliai vadinamas Miežiu. Tik klausimas, ar šiandieniniai „ano“ meto literatūros tyrimai savaime jau yra „revizija“, nes juos vienaip ar kitaip veikia pakitęs kultūros laukas, ar pastaruoju metu (jau apie dvidešimt metų) tik kaupiama medžiaga būsimam (tikėkimės, kad jis bus) metodologiniam lūžiui. Klausant Gabrielės Gailiūtės pranešimo apie „skaitytojo portretą“ (iš esmės turbūt – skaitytojo kūrinio suvokimą) kaip tik ir teko pagalvoti apie ilgą modernybės kelią, konkrečiai – Johno Locke’o darbą „Esė apie žmogiškąjį supratimą“ (1689), kurio gal nelabai ir trūksta Greimo paminklo šešėlyje tyrinėjant aktualiuosius šiandieninius diskursus (kad ir *supermamų* įrašus, darytus, kol verda košė). Yra daug tyrimų (net ir mokslinių) laisvės ir

Nukelta į p. 11▶

TAUTVYDA MARCINKEVIČIŪTĖ

šecherezada

kaip šecherezada kuri
užkalbinėdama taip savo mirtį
kiekvieną naktį pasakas
dar negirdėtas sekdavo
sultonui
taip aš eilėraščius
skaitau šiuos mamai
dienom kuomet net saulė užsuka slaugyt
kad užkalbėčiau negalią jos sunkią
o jeigu nepriversčiau skausmo
ir armijos jo parankinių
galutinai nuo lovos atsitraukti
tai bent sušvelninčiau jo kirtį
gal būtų
nebe toks žiaurus

2014.II.19

tai kas

lankyt mamos atėjus į palatą
aš pasakoju sunkiai girdinčiajai
naujienas įvairias dienos tarp kitko
sakau kad šiandien jau fotografavo
mane žurnalo šeimininkė *koveriui*
tai kas – atšauna ji kai dirbau –
mane taip pat fotografavo
žurnalui šeimininkė Kalba
ji rūsčiai prokuroras kalba taip be apeliacijos
ir man kaip nusikaltėliui prisipažinusiajam
belieka tik kapituliuot Vėliau
jos veidas pašviesėja: ai čia tu
nepažinau vaikuti

2013.XI.1

flamingas

akimirkai aš Jus pagrobsiu iš visų
iš bendradarbių iš žmonos iš artimųjų
iš lapkrity miglotam topolių sausų
išbraukus pranašystę kalendoriuj majų

akimirkai aš Jus pagrobsiu iš tiesų
kažką kalbėsit su kitais paskui pranyksit
laimingas pasijusdamas toks kad baisu
grąžint atgal bus Jus lyg sniegą jau pernykštį

akimirkai aš Jus pagrobsiu o paskiau
Jūs pats nebenorėsit būti nelaimingas
bet kaip norėsit taip ir bus Jums pasakiau
matydama gatve plasnojantį flamingą

2012.XI.17

lopšinė mamai

mik mamyte mik geroji
skausmo nepriims sapnai
muzika lai sferų groja
karalienė tu tenai

mik mamyte mik gražioji
sukis šokio sūkury
niekur tu neišvažiuoji
savo rūmus ten turi

mik mamyte mik narsioji
niekam nesiskųsdama
sapnuose lengvai skrajoji
kaip jauna sveika mama

mik mamyte sengalvėle
daug dar laukia ateity
ryt padovanosiu gėlę
metai taip nelėks greiti

mik mamyte čiūčia liūlia
gera kad tave matau
angelai tau rojų siūlo
aš tik savo meilę tau

2014.I.20

Eglė Šakalytė. Sugadintas Nr. 49. 2014

ant parako statinės

nenuvertink mano pastangų: aš stengiuosi
bet balsas stingsta lūpose kaip cementas
jeigu nori kažko naujo panaudok stingerį
bet pasisaugok kad nesugeltų širšės dėl
cherchez la femme o jei tu moteris apsiribok
zingeriu ir aprenk visą armiją
vaikiškom drapanom: dabar kuomet
atsidūrėme ant parako statinės
verčiau siūti ir statyti nei su asbesto
pilna burna skristi į mėnulį
skaityti paskaitos apie rugiagėlių
dauginimąsi

2014.III.22

ligonės patepimas

skausmo velniukas
tūnojo mamos kūne
perbėginėdamas iš vienos vietos
į kitą kad nebūtų demaskuotas
net gydytojų:
liuciferio įgaliotas jis jautės visagalis

stalas padengtas balta staltiese
truputis vatos indelyje
pastatoma nukryžiuotojo
figūra
(kurią laikydavau namų bibliotekoje
šalia šv. rašto)
tikro vaško žvakė žalvarinėje žvakidėje
ir nepraimta degtukų dėžutė

taip pasiruošiau mamos patepimui

uždek žvakę paliepė kunigas

ir jis skaitė šv. raštą ir aš atsakinėjau į kreipinius
ir mes karštai meldėmės
prašydami mamai sveikatos ir kitų dangaus
malonių

ir jis patepė šventintu aliejumi
ligonės rankas
ir aš jaučiau kaip užspeistas
velniukas
užsibuvęs mamos kūne
žūtbūt iš jo stengiasi ištrūkti

ir aš jaučiau begalinį dėkingumą
kunigui (konig) ir karaliui
dabar kai prie kionigsbergo
sutraukta tamsiųjų jėgų armija

o jis vienas
ją nugali

šviesiųjų jėgų pergalė
mamos kūne ir dvasioj

2014.IV.5

dulce et decorum est pro patria mori

po to kai valdžia atsiduria vienose ar kitose
rankose
jos didvyriai
kovęsi priešakinėje linijoje
išdidinami per spaudos ir televizijos lupą
(kol dar „homo homine“ ne „lupus est“)
apkarstomi pasižymėjimo ženklais
bet jų pačių gyvenimas jau būna apkartęs:
po visuotinės euforijos vėl į valdžią sugrįžta
jos didenybė kasdienybė:
sužeidimai už tėvynę ne tokie saldūs kaip
kinder milk chocolate rodomi reklamose
milijonierių vaikams
o ir tų šokoladukų
ne kažin kiek prisipirksi
kai net personalinė pensija
sutirpsta ne kaip užsieninis pietinių kraštų vaisius
burnoje nuo saldumo
bet kaip sniegas vaistinėje arba mokesčių
snaigės už šildymą
O jei neduok Dieve
būsi buvusios valdžios didvyriu
siųstu gelbėti atominės katastrofos
padarinių
ir gydytojai skėsčios rankomis
paklausti kaip gelbėti nuo neatšaukiamų
mirties padarinių tave:
tu vėl būsi eilinis
prie šv. petro rakinamų vartų
ir nežinia ar šioje ilgoje procesijoje
numiręs jaunas mąstysi
kad tai nebuvo atsitiktinumas
jog vėl tomis pačiomis sąlygomis
būtum daręs tą patį
savo idealizuota meile tėvynei
nenusileisdamas ligi šiandieninio turgaus lygio

Bet tokius didvyrius deja istorija nutyli

vasaros pradžia

karalių? O gal Sodininko įnašas
alėja kuri turi nepakisti
pro lają saulės spinduliai prasimuša
tartum į žmones apleisti vaikystėj

alėjos pabaigoj fontanas trykštantis
tartum gyventi džiaugsmas tokį mirksnį
nenugalimas nei žodžiu nei rykštėmis
ir jei jauti jį ligi šiol – nemirsi

2013.VI.16

Sapnų kontinentas

Brahmi Brajanath Svinanti. *Sapnų kontinentas.* Mokslinė eseistika. Iš hindi vertė Arnas Kardžuvė ir Roberta Viksnaitė. Nida: Parnidžio kopa, 2014. 247 p.

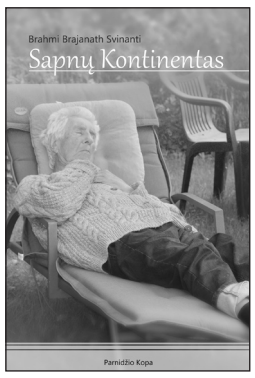

Sapnus galima rasti tik dviejose geografinėse pasaulio vietose: Indijoje, Maharaštros regione, ir Širvintų seniūnijoje. Kur? Būtent – Lietuvoje, Širvintų seniūnijoje, Sapnų viensėdyje! Kiek laiko truks, kol su šiuo netikėtu faktu apsiprasiu? Nežinau, galbūt kol pabaigsiu rašyti šios knygos recenziją. Jei neužmigsiu, žinoma, pasidavęs pagundai išbandyti Brahmi Brajanatho Svinanti sapnų ir realybės jungimo receptus. Arba nenulėksiu raudonu „Ford Ka“ automobiliu – galbūt drauge su Jumis – į Širvintų seniūniją, kad savomis akimis įsitikintume Sapnų viensėdžio egzistavimu.

Iš Indijos kilęs ir šiuo metu Niujorke gyvenantis mokslininkas ir romanų „Shanti Searching and Pears“ („Ramybės ieškojimas ir kriaušės“) ir „Deer is God and Element“ („Elnias yra Dievas ir elementas“) autorius teigia, kad knyga „Sapnų kontinentas“ atsirado, jam besidomint žmonių sąmoningu gebėjimu fiksuoti įspūdžius. Galima pamanyti, kad Brahmi patyrė itin spalvotą nušvitimą, paskatinusį rašyti mokslines esė sapnų tematika. Tačiau „Sapnų kontinento“ ištakos yra sąlygiškai paprastesnės – Brahmi 2010 metais dalyvavo mokslinėje ekspedicijoje į Antarktidą. Pensakolos kalnų papėdėje autorius drauge su kolegomis buvo priverstas tris savaites išgyventi įstrigus kalnų perėjoje ir belaukiant pagalbos iš Kanados specialiųjų mokslininkų gelbėjimo pajėgų. Po to ir gimė pirmieji apmąstymai „Sapnų kontinentui“.

Knygos sudėtinių dalių įvardijimas mokslinėmis esė, anot sudarytojų, turbūt mažiausiai vingiuotas kelias apibrėžti šios kiek fantasmagoriškos knygos žanrą. „Sapnų kontinentui“ būdinga asociatyvinio ryšio makrokompozicija, kurioje iškyla trys pagrindinės dalys: „Roso jūra“, „Transantarktiniai kalnai“ ir „Erwach-sein“.

„Pirmoji dalis yra tarsi pasinėrimas į sklidiną vonią. Ant atbrailos Jūsų laukia obuolių sultys su trupučiu ledo, atversta T. S. Elioto poema „Bevaisė žemė“ ir nagų dildė.“ Nelengva patikėti, žinau, tačiau sąmoningai parinkau šią citatą – kaip vieną iš keturiasdešimties „sapnų kokteilių“, kuriuos jau pirmojoje dalyje „Roso jūra“, tarsi neiškentęs, siūlo išbandyti autorius. Priklausomai nuo Jūsų siekių, šmaikščiai žada Brahmi, galite pažadinti neregį, išgerti kavos su savimi, pavirsti traukiniu keliaujančiu baltuoju garniu arba batuta Herberto von Karajano rankoje. Sukelto įspūdžio nenubaido mintis, kad Brahmi keliose esė perdėm akiplėšiškai remiasi „Yoga and the Practice of Natural Light“ ir dzogčeno budrumo meditacijos veikalais, galbūt retkarčiais netgi ieškodamas medžiagos „Google“ knygyne. Tačiau jei jau Fetiukovičius iš Dostojevskio „Brolių Karamazovų“ liko patenkintas („vėl Dievas davė dešrą“), tai gal nederėtų ir mums purkštauti. Su malonumu ir tam tikru nuogąstavimu artėjant prie paskutinio puslapio ir kiek atsikvošėjus nuo netikėtos asociacijos su Lietuva, stebina autoriaus pasirinkto Antarktidos žemyno, kaip penktojo pagal plotą pasaulyje, ir sapnų, kaip penktojo žmogiškųjų jutimų indikatoriaus (anot fiziologo Johanno Lui-Mausso), tam tikras suliejimas.

Antrojoje dalyje „Transantarktiniai kalnai“ esančiose esė „Gurkt“ ir „Šast“ (būtų įdomu sužinoti, kodėl vertėjai pasirinko šiuos atitikmenis) sulyginami Antarktidos ir smegenų žemėlapiai, atrandant tam tikrų paralelių. Tarkim, smegenų hipokampą (atsakingą už ilgalaikę atmintį) ir smegenėles (atliekančias motorikos funkciją) prilygindamas Karalienės Matildos Žemei (Šiaurės Antarktidoje), autorius paraleles iliustruoja iki šiol mažai nagrinėtais sapnais, kuriuos savo laiškuose iš kelionės po Rytų Europą Carlui Gustavui Jungui papasakojo Sigmundas Freudas.

Keista, tačiau indų kilmės autoriaus knygoje net keliose vietose figūruoja Lietuva arba lietuvių kalba. Mažiau derėtų stebėtis lietuviško žodžio „sapnai“ etimologija, kuri siekia sanskritą *(sapane)*. Kaip tik tai Brahmi aptaria savo esė „Tusliai“. Lietuva ir Freudas (jungtį regiu kaip milžinišką turistinį išteklių) susiejami esė „Duknos“. Išties stebiuosi, kodėl šį faktą į viešumą (2012 metų pradžioje „Faber and Faber“ išleista knyga jau išversta į devynias kalbas) iškėlė užsienietis rašytojas, o ne Lietuvos turizmo departamentas. Juk Hermanno Blodės namuose (dabartinis „Nidos bangos“ viešbutis Nidoje), šalia vokiečių ekspresionistų plejados, mėgo lankytis ir Freudas bei Jungas. Tereikėtų pasikuisti po Klaipėdos krašto archyvus, norint faktą sučiuopti, arba tiesiog žvilgtelti į Ernsto Mollenhauerio paveikslo „Vasara Nidoje“ kitą pusę, kurioje juodu ant balto parašyta aiški dedikacija... Žinia, Freudo „raudonoji lova“ Londone yra vienas iš labiausiai lankomų turistinių objektų. Tačiau Londonas tai (dar) ne Lietuva. Net ne Bombėjus ar Kalkuta. Tačiau nenukrypkime į lankas. Tiksliau – į pūkinius patalus.

Lietuva, Širvintų seniūnija, Sapnų viensėdis. Ar esate ten buvę? Aš ne. Tačiau Brahmi, matyt, jau yra lankęsis. Arba susapnavęs, kad lankėsi. Vienoje esė iš antrosios dalies jis aprašo įspūdžius. Kaip antai – sutikęs šeimininką išpuoselėta barzda, hamake gardžiai beskaitantį Aputį. Brahmi buvęs iškilmingai pavadintas į pirtį, o paskui – atgaivai – į gretimais tyvuliuojantį tvenkinį. Skamba įtikinamai. Indijoje, Maharaštros regione, esančiai Sapnų gyvenvietei knygos autorius skiria dar daugiau dėmesio. Netikėtai suskamba kiek patetiškas jo dėmesys šunims, borderkoliui (iš kur radosi borderkolių veislės šuva Indijoje!), mopsams ir išskirtinai žaliai spalvai.

Trečiojoje knygos dalyje „Erwach-sein“ autorius dėmesį iš esmės skiria Antarktidos žemynui kaip mįslingiausiam. Probėgšmais pasvarstydamas apie apgyvendinimo galimybes, apžvelgdamas retą tenykštę fauną (audrapaukščiai, besparniai mašalai, antarktiniai tunai ir sidabražuvės), taip tarsi mokydamas skaityti bei fiksuoti sapnus ir perkelti juos į ateinančią poliarinę naktį („Naktžuvių judesiai“), Brahmi tarsi kviečia statyti savo nakties miestą ar pietų miego miestaitį. Keista ir sykiu neįprasta skaityti apie sapnų interpretacijas pasitelkiant ne mitus, o mažne plynus įvaizdžius ir metaforas. Tiesa, šiuos dalykus Brahmi savotiškai užglaisto sąvokos „Erwach-sein“ konotacija, apimančia būtį, virsmą suaugusiuoju ir pabudimą.

Leidykla „Parnidžio kopa“ ir vėl pagavo popierinę žuvį bei išpreparavo mūsų skaitytojams. Nederėtų jos per daug girti dėl kitoniškumo ar autorių pasirinkimo (knygos viršelio dizaineriai už, mano manymu, esmės neatspindintį dizainą turėtų mėnesį misti tik vegetariškomis picomis); juoba leidyklai dar trūksta aiškios krypties. Ji, galima susidaryti įspūdį, kiek blaškosi ieškodama savo skaitytojų segmento, o gal tai natūralus judesys siekiant išgyventi. Žinia, tai tik ketvirtoji leidyklos knyga. Tarkim, „Kitų knygų“ pavyzdys rodo, kad laikui bėgant kiek subukovskėjama. Tad džiaugtis anksti. Ir kažin ar verta.

Knygą „Sapnų kontinentas“ kaip receptą būtų galima skirti besidomintiems esė žanru, sąmoningu sapnavimu, psichologija, geografija, netgi meno istorija; taip pat sociolingvistams, rašytojams beigi norintiems pramankštinti kūrybingumo raumenį ar patenkinti žinių skilvį. Su viena sąlyga: reikia aptikti savyje bent vieną pankavimo chromosomą. Juk kaip kitaip galima suvokti Brahmi Brajanatho Svinanti versiją, kad rusai ir karališkieji pingvinai veržiasi į Antarktidą...

Dėl sapnų.

– DEIVIDAS PREIŠEGALAVIČIUS –

TEKSTAI NE TEKSTAI

Miglės Anušauskaitės komiksas

Šiuolaikinio emigranto stereotipas

Perskaičiusi „Šiaurės Atėnuose“ (VIII.29) Jurgos Tumasonytės recenziją „Visa ėdanti atmintis“, kurioje ji rašo apie 1940–1944 metų lietuvių emigrantų, pasitraukusių į Vakarus, knygą „Manėm, kad greit grįšim“, užkibau už minties apie mūsų susikuriamus stereotipus, įsivaizduojant kurią nors bendruomenę, tautos charakterį ar subkultūrą, kuri „ilgainiui įgyja jai būdingų trafaretinių bruožų ir manifestuojamų vertybių“. Užkibau – vadinasi, susimąsčiau. Susimąsčiau ne apie tų metų išeiviją ir jos „trafaretinius“ bruožus, o apie šių dienų emigrantus: ar galima sakyti, kad jie jau yra sukūrę tam tikrą tipažą? Kokį naujojo emigranto stereotipą perša žiniasklaida, valdžios atstovai ir kaip jis atrodo kitoms tautoms? O gal dar anksti kalbėti apie šiuolaikinio emigranto „tipą“? Praslinkus keliems dešimtmečiams, kai nurims aistros ir išdils nuoskaudos, vertinimas taps objektyvesnis?

Autorės nuotrauka

Mano dukra, su šeima gyvenanti ir sėkmingai dirbanti Airijoje jau dešimtus metus, laikosi nuostatos: reikia pamilti tą kraštą, kuriame nusprendei gyventi. Privalai gerbti šalį, kuri tave priėmė. Ieškoti to, kas gera, atrasti tai, kas sieja. Nuo gebėjimo (ir noro) integruotis į svetimą bendruomenę priklausys paties emigranto savijauta: antros Tėvynės neatrasi, jokia šalis jos neatstos, tačiau gali būti gerbiamas, gal ir laimingas... Kokį lietuvio stereotipą susikūrė airiai? Apie tai neteko nei girdėti, nei skaityti. Matyt, jis tebekuriamas. Lietuviai airį apibūdina kaip spontanišką, optimistišką, mėgstantį dainuoti ir šokti, vertinantį šeimą, menkiau darbštų nei lietuvis, tačiau labiau besidžiaugiantį gyvenimu. Bet tai tėra nuomonė, ne stereotipas. Be abejo, į jokį trafaretą nesugrūsi žmogaus individualybės: kiekvienoje tautoje yra įvairiausių žmonių.

Ne kartą ir ne porą svečiavausi pas dukrą Airijoje: stebėjausi aukštomis pilimis, išsaugotais ir gražiai prižiūrimais dvarų pastatais, didingomis pilko akmens bažnyčiomis, stačiomis uolomis Atlanto pakrantėje ir airių meile savo žemei – tokiai nederlingai, akmenuotai, rūsčiai. Maloniai stebino sutiktų žmonių šypsenos ir jaukūs, draugiški pasisveikinimai – vaikštinėjant kur nors parke, ežero pakrante ar prasilenkiant kaimo keliukuose. Amžinai žaliuojanti, dėl to smaragdine sala vadinama Airija tapo sava... Bet šį kartą keliavau į ją sugelta širdimi: iš vakaro atskriejo skaudi žinia, kad kažkas sušaudė mano vaikaičių mylimą šunį, haskių veislės kalytę Belą. Šiaip jau kalytė laikoma namuose, bet per neapsižiūrėjimą, palikus praviras duris, ji ištrūko ir pabėgo „pasiganyti“. Dukra su šeima gyvena užmiestyje, nuosavame name, turi nemenką žemės sklypą. Kai atsikraustė, kaimynai (visi airiai) stebėjosi: emigrantai ūkių neperka, ar šie ruoštųsi ūkininkauti? Jei ne, tai ką darys, turėdami tiek žemės? Kaimynai tuoj pat atėjo susipažinti, gal ir apsidairyti, pasiūlė pagalbą, atvežė bulvių, morkų, kopūstų. Ir net keli pasisiūlė žemę perpirkti... Kiti laikėsi atokiau, susitikę kelyje (važiuodamas siauru kaimo keliuku negali apsilenkti nepastebėtas) tik pasisveikindavo. Ir štai – šuva suvarpytas kulkų, tiesa, „zuikinių“; šratai – smingantys, bet nedraskantys. Parsivilko Bela visa kruvina ir susmuko prie keliuko į sodybą. Dukra išgirdo kitą šunį skalijant – kažkoks benamis stovėjo prie mūsų Belos ir lojo kaip pašėlęs, kviesdamas į pagalbą. Vaizdas buvo šiurpus: iš akies bėgo kraujas, visas snukis juo aptekęs – šauta iš arti. Veterinarė patarė užmigdyti – geriausiu atveju šuo liksiąs aklas. Nuskutus kailį, rasta per 60 šratų! Dukros šeima nutarė palaukti per naktį. O rytą mūsų Bela prisikėlė iš mirusių (taip įvardino veterinarijos gydytoja), atsistojo, ėmė lakti vandenį. O dar po poros dienų šeima ją parsivežė namo. Koks buvo džiaugsmas, kai paaiškėjo, kad šunelis viena akimi mato! Kai įtampa atslūgo, ir dukra, ir žentas ėmė svarstyti, kaip reikėtų elgtis toliau: ar eiti pas kaimynus pasikalbėti (niekas neprisipažino tokį „darbą“ atlikęs – galėjo bent perspėti), ar taip ir nutylėti? Kuris iš kaimynų taip sadistiškai galėjo šaudyti į naminį, veislinį šunį, pirmą kartą ištrūkusį ir galbūt išgąsdinusį gyvulius? Ar Airijoje tokie griežti gyvūnų laikymo įstatymai? Betgi benamis šuva per dienų dienas trinasi apie sodybas ir niekas jo lig šiol nenušovė. Toks šiurpus susidorojimas galėjo, žinoma, įvykti ir Lietuvoje – visur yra piktų, žiaurių žmonių. Bet čia, svetimoj šaly, tuoj peršasi dar skaudesnė mintis: gal priežastis – tautinė neapykanta? Pavydas? Ne kiekvienam airiui patinka, kai pašonėj įsikuria kitatautis, ko gero, žadantis įleisti šaknis. Kaimo bendruomenėje įsitvirtinti sunkiau nei mieste.

Dar kitokie santykiai susiklosto darbe. Yra gamybos objektų, kuriuose dirba tik emigrantai, o jiems vadovauja airiai (dažnai daug menkesnio išsilavinimo). Nei ančių fermose, nei pievagrybių šiltnamiuose nerasite „juodadarbio“ airio, čia pluša lietuviai, lenkai, latviai, rumunai – ekonomiškai atsilikusių valstybių piliečiai. Dukra skundžiasi, kad savo vyrą mato vieną kartą per savaitę: darbas pievagrybių fabrike prasideda 7 valandą, o baigiasi... 23 ar net 24. Taigi, vyras grįžta, kai visi jau miega. Sunku patikėti, kad žmonės, dirbantys per parą po 16 valandų ir tegaunantys minimalų atlyginimą, nesiskundžia profsąjungai (nes jos nėra), kad jų negina jokie darbo įstatymai. Šiuo klausimu darbdaviai airiai ypač vieningi: kur benueitum, rasi tokias pat darbo sąlygas. Emigrantų niekas negina, o jie niekam ir nesiskundžia, džiaugiasi gavę bet kokį darbą, nes atvykstančių iš kitų šalių vis daugėja. Bet kuris darbuotojas, neįtikęs darbdaviui, tuoj pat gali būti atleistas – be paaiškinimų, be išankstinio įspėjimo. Klausantis emigrantų istorijų pasidaro aišku, kodėl airiai juos vadina „baltaisiais vergais“. Kadangi didesniąją darbo dalį emigrantai dirba nelegaliai (už tai jiems niekas nemoka), turtus kraunasi privačių akcinių bendrovių savininkai. Kodėl žmonės, dirbantys tokiomis vergiškomis sąlygomis, negrįžta namo, į Tėvynę? Man, atvykusiai į svečius, atsakyti sunku. Spėju, kad viena iš priežasčių – psichologinė: vergauti svetimam visgi lengviau nei savam, tautiečiui. Turtinė nelygybė savame krašte žeidžia labiau nei svetimame. Čia, Airijoje, visi tautiečiai gyvena maždaug vienodomis sąlygomis. Kita labai svarbi priežastis – pragyvenimo galimybė. Labai sunkiai dirbdamas svetur žmogus visgi gali ne tik išgyventi, bet ir prasigyventi. Lietuvoje, gaudamas minimalų atlyginimą, gali tik egzistuoti, palaikyti gyvastį – kaip sakydavo mano mama.

Skaudu klausytis tokių kalbų, esą emigrantai svetur ieško lengvos duonos, bėga nuo sunkumų, nemyli savo krašto ir t. t. Gal taip dabartinei Lietuvos valdžiai lengviau pateisinti savo neveiklumą, nenorą spręsti emigracijos, nedarbo, menko uždarbio problemas? Gal sukuriant tokį emigranto įvaizdį nuraminama sąžinė, kad dėl emigracijos kalti patys išvykstantieji?

Grįžtant atgal Dublino oro uoste prie manęs prisišliejo vaikinukas – menko kūno sudėjimo, suvargęs. Pirmiausia pasiteiravo, ar aš į Kauną. Nudžiugo, kai patvirtinau. Supratau, kad šitame dideliame oro uoste jam nejauku, nes yra vienas, skrenda pirmą kartą, nemoka anglų kalbos. Paklausiau, pas ką buvo atvykęs. Pas seserį. Per vasarą uždarbiavo, skynė šilauoges. Parvežąs pinigų mamai, kuri sunkiai serga. „Ar sesuo negali padėti?“ – išsprūdo klausimas. „Sesuo augina tris vaikus, pati sunkiai verčiasi.“ Gyvenąs kaime, Klaipėdos rajone. Baigęs 10 klasių, dabar mokysis Kretingoje, profesinėje mokykloje. O kai įgis amatą, vėl atskris į Airiją. „Kodėl į Airiją? Ar nežadi pasilikti Lietuvoje?“ – kamantinėju. „Kad čia gerai moka.“ Vaikinukui Airija, ko gero, pasirodė kaip rojaus šalis, kurioje gali per vasarą užsidirbti tiek pinigų, kiek negautum Lietuvoje per pusmetį. Bet šitas įspūdis – apgaulingas, gal net mitologizuotas, žinau šitai iš savo sūnaus patyrimo: viena yra atvykti pas gimines ir padirbėti, kita – gyventi, išlaikyti šeimą, susirasti nuolatinį darbą.

Rašinį pradėjau nuo emigranto stereotipo. Bandžiau dabartinių išeivių paveikslą palyginti su 1940–1944 metų emigrantų, kurie tikėjosi greitai sugrįžti. Už jūrų, į Vakarus, juos nubloškė visai kitos priežastys. Panašumas tik toks, kad ir dabartiniai emigrantai viliasi sugrįžti. Užsidirbti, sunkmetį pergyventi ir sugrįžti. Bet sunkmetis Lietuvoje vis nesibaigia. Statistika skelbia, kad kas penkta šeima Lietuvoje skursta. O jei sugrįžtų visi emigravusieji, skurstų, ko gero, kas trečia. Nors prognozės nelinksmos, lietuviai emigrantai neskuba svetur pirkti namus, įsigyti sklypus – jie ruošiasi į Tėvynę. Siunčia pinigus į Lietuvą, siunčia vaikus (pas močiutes, tetas, net kaimynus), nes tikisi greitai sugrįžti. Būtų nedovanotina klaida juos atstumti, koneveikti už nemeilę savam kraštui, atimti pilietybę – tikėjimą ir viltį. Trafaretiškai vertinti visus emigrantus, pasak Jurgos Tumasonytės, reikštų „niveliuoti individus į vieną pilką gniužulą“. „Nurašyti“ tokią didelę dalį savo tautos – nusikaltimas. Juolab kad šiuolaikinio emigranto stereotipas, kaip pastebėjau, kuriamas labai tendencingai.

– REGINA JASUKAITIENĖ –

Atvirukai iš Londono

I

Sveika, mieloji,
linkėjimai iš Londono. Londonas yra verslininkų miestas. Todėl čia gyvenantys emigrantai lietuviai yra labai gabūs darbininkai ir mėgsta būti verslininkų darbo jėga. Jie yra labai stropūs ir mėgsta dirbti sunkiai kaip baudžiauninkai. Bet būti baudžiauninku vargina. Todėl nuo nuovargio jie tampa atšiaurūs ir pikti. Dar čia gyvenantys emigrantai lietuviai yra labai gabūs kalboms. Kai viršininkas bakstelėjęs pirštu parodo, ką reikia padaryti, kiekvienas lietuvis sugeba angliškai išlementi: „Yes, ok, boss.“ Daugeliui emigrantų lietuvių šitiek užsienietiškų žodžių visiškai pakanka. Daug nepatuščiažodžiausi, kai esi gabus ir piktas.

II

Sveika, mieloji,
linkėjimai iš Londono. Londonas yra pinigo miestas. Todėl čia gyvenantys emigrantai lietuviai gyvena dėl pinigo, dirba dėl pinigo, tuokiasi dėl pinigo ir skiriasi dėl pinigo. Kai kurie emigrantai lietuviai pinigą išleidžia pirkdami jiems visiškai nereikalingus daiktus. Jiems pinigo nuolatos trūksta, nes nereikalingų daiktų čia yra daug ir įvairių. Kiti emigrantai lietuviai visą pinigą prašvilpia. Londone pinigas prašvilpiamas labai greitai, todėl dažnas prašvilpia ne tik savą, bet ir svetimą. O treti emigrantai pinigo neišleidžia. Jie paprasčiausiai pinigą taupo. Kai kurie prieš numirdami bus visai padoriai sutaupę.

III

Sveika, mieloji,
linkėjimai iš Londono. Londonas yra galimybių miestas. Todėl čia gyvenantys emigrantai lietuviai turi galimybę būti bet kuo. Jie neretai renkasi galimybę dirbti sunkius ir menkai apmokamus darbus. Dažniausiai jie pasirenka galimybę gyventi prasčiausiame rajone, apgriuvusiame 4 kambarių bute kartu su 10 visiškai svetimų emigrantų, kurie irgi pasirinko tokią pačią galimybę. Rytais jie riejasi tarpusavyje dėl eilės prie dušo, vakarais riejasi dėl eilės prie viryklės, o prieš užmigdami naktimis emigrantai lietuviai guli lovose ir džiaugiasi: kaip smagu ir gera gyventi galimybių mieste.

IV

Sveika, mieloji,
linkėjimai iš Londono. Londonas yra skubantis miestas. Todėl čia gyvenantys emigrantai lietuviai yra labai greiti. Jie kas rytą greitai atsikelia ir greitai eina į stotį. Vikriai įsispraudžia į metro, sausakimšą kitų emigrantų. Greitai nuvažiavę į darbą jie greitai dirba. Po darbo jie greitai važiuoja namo, pakeliui greitai užsukdami į prekybos centrą, kuriame kartu su kitais greitais emigrantais atstovi ilgą eilę prie kasų. Namie greitai pavalgo, greitai praleidžia vakarą ir atsigulę į lovą greitai užmiega. Ir taip diena po dienos, metai po metų. Kai kurie visą gyvenimą emigracijoje taip ir pragyvena nieko nesuspėję.

– DOVYDAS SANKAUSKAS –

Tuos laikus visada prisimenu su nostalgija

►Atkelta iš p. 3

– Matai, ispanakalbis pasaulis – tai didžiulė visata. Čia kubiečiai laikomi emocingais, temperamentingais žmonėmis. Tačiau, pavyzdžiui, meksikiečiai, priešingai – labai santūri tauta; žinoma, pasitaiko visko, tačiau apskritai jie labai santūrūs.

– Iš tiesų, taip, kaip rašo Rulfo, būtent taip meksikiečiai galvoja ir kalba.

– Taip. Tačiau Rusijoje taip pat yra santūrių žmonių, ten ne vien *dostojevščina*, kur nuolat bąlama, puolama į nuomarį ir taip toliau *(juokiasi)*.

Šiaip ar taip, verčiant registrai ir visa kita neišvengiamai pasikeičia.

– Esi prozininkas, bet verti nemažai poezijos, ir formaliai sudėtingos poezijos. Žinau iš savo patyrimo, kad ją versti labai sunku – kaip tik dabar sėdžiu prie vieno Johno Donne'o eilėraščio vertimo... O tu esi vertęs, jei neklystu, ir Achmatovą, ir Mandelštamą, ir Brodskį.

– Verčiant poeziją, mano principas toks – aš niekada neišlaikau ritmo. Ispanakalbiame pasaulyje vertėjai vengia versti poeziją su ritmu. Kai aš iš Rusijos atvykau į Meksiką, vienas iš pirmųjų mano vertimų buvo kaip tik Brodskio „Didžioji elegija Johnui Donne'ui“, absoliučiai klasiškas daiktas. Nuostabiai sukomponuotas, su stipria emocija, kurios vėlesnėje Brodskio poezijoje trūksta, – kai perskaičiau eilėraštį, man jis padarė tokį didelį įspūdį, kad tą žurnalą atsivežiau į Meksiką ir pradėjau versti. Ir tada iškilo klausimas – kaip visa tai išversti? Ritmiškai ar ne? Reikalas tas, kad iš ispanakalbių poetų mažai kas rašo ritmiškai – tai laikoma senamadišku dalyku.

– Anglakalbėje poezijoje tas pats....

– Taip. Todėl jeigu verti ritmiškai, tai atrodo senamadiška. Esu parašęs ilgą esę, kaip verčiau Mandelštamą, kokiais principais vadovavausi. Visada sakau, kad labai gerai išmanydamas rusų kalbą, visus jos niuansus, ką nori pasakyti poetas, kokios gali būti potekstės, stengiuosi perteikti šitas prasmes. Be abejo, poezija yra ne vien prasmė, ji yra ir muzika, aliteracijos. Man verčiant, kai kurie iš šių dalykų nukenčia. Nors, mano įsitikinimu, taip yra teisingiau ir patogiau skaitytojui – kuris nenori skaityti poezijos vertimo, lyg jis būtų parašytas šia kalba, bet nori įsigilinti į originalą. Man atrodo, kad maždaug tai stengėsi daryti Nabokovas, kai jis vertė Puškino „Eugenijų Oneginą“. Prie vertimo jis pridėjo tris tomus komentarų. Juk neįmanoma taip išversti Oneginą į anglų kalbą, lyg jis būtų kūrinys, parašytas anglų kalba. Tokio dalyko nėra. Tai bus kultūrinis artefaktas.

Galbūt kai kurie poetai vertimuose gali funkcionuoti tokiu pavidalu; pasitaiko atsitiktinumų. Bet iš esmės manau, kad „Onegino“, kuris Rusijoje yra ir meno kūrinys, ir kultūrinis artefaktas, taigi daugiaplanis fenomenas, rusų kalbos, skambesio ir muzikos šventė, joks vertimas į anglų kalbą nepajėgs perteikti. „Onegino“ vertimas niekada netaps angliško poetinio pasaulio dalimi.

Yra poetai, kurie kuria kalbos viduje, o kiti rašo tarsi anapus kalbos, bet kuriuo atveju ne taip giliai panirę į kalbą. Achmatova vertime paprasčiausiai subyra. Puškinas irgi. Labiau diskursyvinius poetus, tokius kaip Octavio Pazą arba Brodskį, nesunku išverst, o Achmatova arba Cvetajeva, kurios žaidė kalbos muzika, ar netgi Mandelštamas – jų neįmanoma atgaminti. Kiekviena kalba turi savo atsargų – nėra taip, kad viena kalba gera, kita prasta; kiekvienoje kalboje yra ir stiprių, ir silpnų pusių. Poetas maksimaliai išnaudoja kalbos resursus, nes poezija – aukščiausia literatūros viršūnė.

Poezijoje nieko nėra – tik oras. Puškino kūriniuose – ar yra ten kokia nors doktrina ar panašiai? Ne. Kas tas „Eugenijus Oneginas“? Tai banali istorija. Žmogus, dendis, įsimylėjimas – niekai. Čia ne Miltono „Prarastasis rojus“ – poema, pagrįsta labai rimta tema. „Onegino“ tema buitinė, apie nieką. Bet tuo ir pasireiškia Puškino genialumas: ten nieko nėra ir kartu yra viskas. Blogi poetai visada stengiasi imti rimtas temas. Nes jeigu temos nerimtos, jų poezija neišsilaiko. O geras poetas tau parašys bet kokia tema.

Todėl žinodamas tai stengiuosi – tai mano asmeninė filosofija – perduoti ne patį atsakymą, bet kūrinio atspindžius, kurie atsiranda skaitytojo sąmonėje. Būtent tai, man atrodo, yra išverčiama, o ne pats atsakymas. Nes išversi – o ten nieko nėra, tuštuma. Bet atspindys – jis sukuria artefaktą.

– Bet tai labai subjektyvu.

– Tai labai subjektyvu, tai mano perskaitymas. Ir, žinoma, tokie vertimai sensta; aš perskaitau kūrinį čia ir dabar, tai susiję su mano subjektyvumu, mano jautrumu, mano istorija. Tai mano vertimas, kuris nėra geresnis už visus kitus, – jei norite, prašom – verskite.

– Lietuvoje gyvos abi tradicijos – ir laisvo „perguldymo“, improvizacijos originalo tema – pavyzdžiui, tą patį Puškiną įdomus poetas Bložė verčia verlibru; bet aš pats vis dėlto labiau laikausi pozicijos, kuri mano, kad forma nėra kalėjimas, iš kurio reikia išlaisvinti įkalintą turinį; forma – tai ir yra tas atspindys, kurį reikia ir būtina perteikti.

– Supratau. Bet ta forma būna taip stipriai susijusi su kalbos prigimtimi, kad ji neperkeliama į kitą kalbą. Žinai, yra du dideli ispanakalbiai poetai: Neruda (nors aš jo nelaikau didžiu poetu, bet jis labai plačiai žinomas) ir Césaras Vallejo. Vallejo – tai nesuprantamas ir neperduodamas dalykas. Jo neišversi, nes taip gerai parašyta...

– Nesutinku.

– ...o Neruda – jo poezijoje viskas suprantama, galima versti taip ar kitaip, nes jo temos įdomios; išversi, ir bus matyti, kad kalbama apie tą ar kitą dalyką. O Vallejo – jis rašo apie nieką, bet tai tiesiog geniali poezija. Tas pats su Cvetajeva – tiesiog genialu. Todėl aš manau, kad poezija pagal apibrėžimą neišverčiama – nors tuo užsiimu, verčiu.

– Tas pats poetas Bložė išvertė Vallejo poeziją, ir nors nemanau, kad jis gerai mokėjo ispaniškai, – tarybiniais laikais buvo sunku išmokti kalbų, – jo vertimai yra tiesiog nuostabūs. Aštuoniasdešimtiniais metais išleista Vallejo vertimų knyga buvo milžiniškas poetinis įvykis.

– (Juokiasi) Aš ir noriu pasakyti, kad tai byloja, jog jis yra geras poetas. Ir tuose vertimuose Vallejo yra gal trisdešimt procentų, o visi likusieji – tai jis.

– Tai juk ir yra vertimas, ar ne? Toksai kentauras. Yra kažkas autoriaus, bet ir tavo...

– Taip taip. Bet aš tokių vertimų nedarau, nes aš ne poetas. Jei kas kitas nori – prašom. Tik tiek, kad nežinau dabartinio ispanakalbio poeto, kuris taip gerai pažinotų Rusiją. Tai dalykas retas – ispanakalbis pasaulis nuo Rusijos toli; čia ne taip kaip tarp Prancūzijos ir Anglijos, kur labai daug rašytojų moka vienas kito kalbą ir išmano kultūrą. Arba imkime žymųjį Omaro Chajamo vertimą, kurį padarė Edwardas Fitzgeraldas; jo „Rubajatai“ tapo anglų poezijos dalimi, puikiai skaitosi. Borgeso tėvas šituos „Rubajatus“ iš anglų išvertė į ispanų; bet aš turiu jų vertimą, atliktą tiesiai iš persų, aplenkiant anglų kalbą; ir, aišku, tarp jų mažai kas bendro. Bet anglų kalboje Chajamas *yra* Fitzgeraldo vertimas. Tai rodo, kad jis turėjo nemenką poetinį talentą.

Bet tai ne mano reikalas; aš linkstu prie to, ką darė Nabokovas; kad tai būtų ne eilėraštis, o kultūrinis artefaktas, su anotacijomis ir taip toliau.

– Esi ir istorijos mokslų daktaras. Koks santykis tarp tavęs rašytojo ir akademiko? Tu ir dabar dėstai – tai tik dėl pinigų ar tai padeda, praturtina tave kaip rašytoją?

– Ne tik dėl pinigų. Akademinė veikla padeda iškelti tam tikras temas. Amerikoje šiuo požiūriu yra didelė laisvė: kai tave kviečia kaip rašytoją, tau nereikia dėstyti privalomų kursų, tu pats gali juos formuoti. Esu ispanų literatūros profesorius. Taip, turiu kelis bazinius kursus, kuriuos privalau dėstyti, bet kitus galiu siūlyti pats. Šitie kursai man įdomiausi, nes juose galiu daug nuodugniau per seminarus su studentais skaityti tam tikrus kūrinius. Kai nori rašyti esė ar knygą apie tam tikrus autorius, tai labai padeda. Per šituos kursus aš atradau sau daug įdomių dalykų. Bet, aišku, kartu ir uždirbi pinigus.

– Bet ar tu nebijai, kad gali tapti literatu? Kad tas darbas pasiglemš tavo rašytojo talentą?

– Baimė yra. Tai didelė dilema daugeliui rašytojų. Taip, akademija gali tave nužudyti. Bet tu gali pasiimti laisvus metus, kaip aš dabar. Be to, aš nesu grynas akademikas, mokslininkas. Mokslininkai skaito kitaip nei rašytojai. Rašytojas gali skaityti tokią ar kitokią knygą, o akademikas – jei jis yra, tarkim, pokolonijinės dvidešimtinių metų Afrikos literatūros specialistas, jis tik tai ir skaitys. Jis nemato literatūros kaip visumos, jis turi tik tą specializaciją, kaip gydytojas, tarkim, ausis, gerklę ir nosį. Kitiems dalykams skaityti jie neturi laiko.

Be to, jie nedaro skirtumų. Rašytojas sako: man tas patinka, o tas – ne. O akademikas – geras ir tas, ir tas. Šitas kūrinys iliustruoja tokią teoriją, o tas – tokią. Kokybinis požiūris jiems svetimas, nes jo neįmanoma pagrįsti: kodėl tas rašytojas yra blogas, o anas – geras? Literatūros pamatas yra būtent toks požiūris. O mokslininkai šito klausimo negvildena.

– Puiku, kad tu, rašytojas, turintis tokias nuostatas, gali būti akademijoje. Lietuvių akademijoje tokios galimybės nėra – žinau, ką sakau, nes irgi dirbau akademijoje.

– Amerikos universitetai lankstesni. Tu gali būti reziduojantis rašytojas, gali dėstyti kūrybinį rašymą, nes tavo vardas puošia akademiją; o ne tai, kad leistumei tomus, kurių niekas neskaitys...

Galų gale yra taip – akademikams, jų tyrinėjimams naudingi romanai nėra naudingi literatūrai kaip reiškiniui. Pavyzdžiui, „Arbato vaikai“: norėjo parašyti romaną apie persitvarkymą, kaip ten viskas buvo, – o romanas klaikus. Arba buvo toks romanas apie atšilimą „Ne viena duona“ *(Ni chlebom jedinym)*. Kaip ten autoriaus pavardė, neprisimenu... Kas skaito romaną šiandien? Niekas. Bet jeigu tu akademikas, literatūros istorikas, tu imsi šitą romaną ir jį skaitysi, rasi kažką apie atšilimą ir t. t.

Taigi kokybės klausimas akademijoje nekeliamas. Ir tai baisu, nes jeigu pradėsi taip galvoti – ir aš žinau rašytojų, kurie pradėjo, – viskas, tu žuvęs kaip rašytojas. Pradedi rašyti reikalingomis temomis, tokia forma, kuri suprantama ir naudinga akademijai, tada viskas, čiau. Todėl, kad literatūroje turi būti nesuprantami dalykai. Toks klausimas: kodėl Puškinas yra geresnis poetas už, tarkim, Deržaviną? Pradėsi vardinti – dėl to ir dėl to, – o iš tikrųjų reikėtų prisipažinti: aš nežinau. Geresnis, ir viskas. Tai nepaaiškinama. Va šito akademikas negali pasakyti, nes viskas turi būti paaiškinta ir aišku, jis negali sakyti: o aš taip jaučiu.

Hemingwayaus memuaruose „Šventė, kuri visada su tavimi“ yra tokia vieta: Paryžiuje jis kalbasi su Gertrude Stein ir sako, kad skaito Aldousą Huxley. Stein sako: Ernestai, kodėl tu jį skaitai? Tai literatūrinis lavonas. Ir tokių vaikščiojančių literatūrinių lavonų įvairiose literatūrose yra tūkstančiai. Tarkim, oficialūs tarybiniai rašytojai...

– Na, šitie rašytojai niekada ir gimę nebuvo...

– ...taip, bet ir dabar: kai daug profesionalių rašytojų, kai daug pinigų eina ne iš rinkos, bet iš valstybės, iš funkcionierių...

– Jeigu pažiūrėtume į Prancūziją, sutikčiau su tavimi. Man atrodo, kad ten literatūros rėmimas pernelyg stiprus, peržengia kažkokią sveiko proto ribą, ir tai prancūzų literatūrai kenkia. Kita vertus, jei bus tik rinka, tuomet įsivyraus gryna pramoga.

– Teisybė, nėra kalbos... turi būti atsvarų rinkai, tačiau mecenato vaidmenį atliekanti valstybė neturi pakeisti rinkos, nes tada prasideda persistengimai. Žinai, aš manau, kad tokie rašytojai kaip Pelevinas ir kiti yra paprasčiausias šlamštas.

– Bet Pelevinas – tai rinka.

– Taip, rinka. Bet ten tiesiog nieko nėra. Nieko iš to neišliks. Tai „popsas“ grynu pavidalu. Sorokinas dar daugmaž – jis geresnis.

– Tu paminėjai tarybinius rašytojus, ir aš prisiminiau Kubos temą tarybinėje lietuvių literatūroje. Kuba tais laikais buvo ne geografinė, o politinė sąvoka. Tarybinių laikų lietuvių rašytojai daug rašė apie Kubos revoliuciją, apie Fidelį – esu tikras, kad galima sudaryti visą antologiją. Bet įdomiausia tai, kad Kuba buvo ne tik elementari tarybinė tema, bet ir būdas išvengti perdėto oficialumo. Jei jau reikėjo įterpti tarybinę temą, buvo daug smagiau rašyti apie Castro nei apie Leniną. Kuba buvo jauna, egzotiška socialistinė šalis, toksai socializmas su tropiniu veidu, be to, nedidelė šalis, sukėlusi revoliuciją prieš didelį kaimyną, kas lietuviams kėlė analogijų su savo šalies padėtimi.

O kaip tu supranti savo, kaip rašytojo, vaidmenį politikoje? Aktyviai dalyvauji ar visai nesikiši?

– Aš savęs nematau kaip Zola su jo „Negaliu tylėti“...

– ...arba Solženicyno.

– Ne, ne. Manau, kad rašytojui svarbiausia yra rašymas. Geri romanai, geri kūriniai, kurie pasiliks. O būti publicistu – kartais aš rašau publicistiką, bet tai ne mano užsiėmimas, tai manęs stipriai nejaudina. Turiu savo nuomonę apie politinius dalykus, bet privačią. Negrindžiu savo karjeros šitais dalykais. Politika beveik nefigūruoja mano knygose. Manau, iš esmės tai užnuodyta tema; jeigu tu ją paliesi, ji tave užnuodys. Rusijoje buvo poetas Genadijus Aigi, išverčiau nemažai jo eilėraščių...

– Šiek tiek pažįstu jo žmoną.

– Ji dar gyva, ar ne? Pats Aigi jau miręs.

– Ji gyva, Aigi miręs. Jis yra buvęs Lietuvoje, verstas...

– Aigi – vienas mėgstamiausių mano rašytojų, aš irgi su juo buvau pažįstamas, ir jis man kažkada pasakė: „Būti tarybiniam ir būti antitarybiniam – tai tas pats.“ Tai ne rašytojo reikalas – būti antitarybininku. Aigi ir buvo toks – poetas iš didžiosios raidės.

Aišku, yra ir kitų pavyzdžių. Pavyzdžiui, Šalamovas; nors nemanau, kad jis buvo antitarybinis rašytojas. Tiesiog likimas taip patvarkė, kad jis atsidūrė lageryje, ir jis rašė apie tai, kas su juo atsitiko. Dabar Rusijoje yra toks Prilepinas, kažką ten rašo...

– ...jis neseniai buvo čia, Berlyne, festivalyje...

– Aš jo nesuprantu, kažkokios nuopisos visa tai *(juokiasi)*.

– Mes jau prikalbėjome tris tonas. Paskutinis mano klausimas – apie tavo esė apie amerikiečių literatūrą. Rašai, kad skaitydavai amerikiečių rašytojus per ideologinius renginius mokykloje. Aš prisiminiau, kad darydavau tą patį – per nuobodžias pamokas po stalu skaitydavau Jules'į Verne'ą ir kitus nuotykių romanus. Ir kiek pasikalbu su draugais iš buvusių socialistinių šalių – visi jie turi labai intensyvų ir intymų santykį su knyga. Vaikystėje skaitydavo ištisas dienas, net nepavalgydami. Dabar šito nebėra. Ar čia buvo uždaros valstybės fenomenas, ar tai interneto atsiradimas paveikė?

– Prie to prisidėjo ir totalitarizmas, ir internetas. Mano duktė, pavyzdžiui, jau tiek daug nebeskaito kaip aš. Socializmo sąlygomis literatūra buvo langas; viskas aplinkui buvo nuobodu, nebuvo pinigų, užtat visi turėjo daug laiko. Dabar Vakaruose žmonės nori turėti namą, mašiną, ir jie dirba, o ne skaito.

– Tavo romanai – sudėtingi kūriniai, tai ne „popsas“. Jie pagrįsti senąja skaitymo kultūra. Juos reikia skaityti atidžiai, visą knygą, o ne taip – nėra veiksmo, padedu į šalį. Ar turi viltį, kad tokio tipo literatūra ir tokio tipo skaitymas išliks?►

Apie „Šiaurės vasarą“ – labai susidomėjus, bet nerimtai

►Atkelta iš p. 6

galimybių, bet tą laisvę iš tiesų reikia rinktis ir iš tiesų tiems tyrimams reikia atsidėti. Laura Laurušaitė mėgino palyginti latvių ir lietuvių literatūroje atskleidžiamą naujųjų emigrantų savimonę – įdomi ir gana sudėtinga tema. Pavyzdžiui, jei latvis kitiems latviams sako, kad lietuvis už juos geresnis, tenka pamąstyti, ką iš tiesų galėtų reikšti *leiši ir labāki nekā jūs*... Didelė tikimybė, kad ne pasigėrėjimą lietuviu, o norą pasakyti: puolėt žemiau net už *lietuvį mužiką*... Juokinga, bet iš tikrųjų net *seseriškų* kultūrų kodai ne taip lengvai šifruojami, bet kokiam lyginimui reikia pažinimo, o dėl žaismingo įnorio pridėjus dar kokią bulgarų literatūrą belieka pateikti bendriausius pastebėjimus apie rytų europiečius – tie, kurie net Londone vištas vagia. Tai gal dar čigonus panaudot tokiai komparatyvistikai, irgi teko girdėti, kad vištas vagia?

Tyrimų, tyrinėjimų, nuodugnesnių apmąstymų podirvio buvimas (ar nebuvimas) kam nors skaitant pranešimą yra iš karto pastebimas, nesvarbu, kuriuo intelektualinės puotos metu jis patiekiamas. Giedra Radvilavičiūtė savo pranešimą makabrišku pavadinimu „Draugiška aplinka anglų kalbai lietuvių galvose ir burnose“ skaitė patį paskutinį, bet jis sukėlė ko gero didžiausią susidomėjimą. Beje, tokia smulkmenytė – savo pranešimus Giedrė ir kita renginio organizatorė Laima Kreivytė perskaitė *paskutinės*. Tai yra daiktinis įrodymas, kad kas daroma moterų, būna padaryta su daugiau sveiko proto. Pasirodo, moterys jau pastebėjo, kad auditorijos dėmesys pranešimui šiais laikais gali ir nesumažėti dėl to, kad jis bus perskaitytas ne tada, kai vaizdo kameras į pranešėjus nukreipia į renginį po penkiolikos minučių nuo jo pradžios įsiveržę jaunieji reporteriai. Radvilavičiūtės „tyrimas“ apie anglų kalbą lietuvių galvose ir burnose išsiskyrė daugybe labai tikslių pastebėjimų, bet... yra vienas esminis „bet“ – paknisus giliau, kokios yra socialinės kai kurių humanitarų sferų reiškinių šaknys, tuoj išlįs konjunktūrėlės, kurios bent kiek pakritikuotos panašiems forumams nebeduos pinigų.

Intelektuale, esi laukiamas, bet ne būtinas

Kai jau pradėjau galvoti kaip „išsimušti“ į Baltijos kelio magistralę, paaiškėjo, kad biržiečių sąšaukai ruošiamasi rimtai, vyksta „registracija“ vieno žmogaus tikslumu – gavau elektroniniu paštu paties „Sėlos“ muziejaus direktoriaus patvirtinimą, kad atsiras viena vieta (supratau, kad niekas čia nesitiki, jog atvažiavusieji į „Šiaurės vasarą“ galėtų – ar turėtų – prisidėti prie „sąšaukos“ – kam poezija, kam politika) . Gintaras Butkevičius – šiaurietis, bet atkeliavęs į Sėlą iš šiaurės vakarų, Kartenos. Tai jo aukšta skrybėlė iš tolo matyti Pabiržės folkloro ansambliui „Žemyna“ dar neužlipus ant scenos koncertuoti. Tas Pabiržės ansamblis 2012 metais „Duokim garo!“ finale varžėsi – dėl ko aš tai miniu – su kaimyninio Pasvalio „Ragu“! Žodžiu, Lietuvos palatvijys – etnokultūrininkai, ano meto sąjūdininkai ir šiandieninis Tėvynės sąjungos elektoratas. Per šventės kulminaciją žmonės Saločiuose šnabždėjosi ir vienas kitą klausinėjo, ar viena ponia su tautiniu kostiumu (ir aukštaitiška kepuraite, neleidžiančia atpažinti tiek pat kiek karinis kamufliažas) yra buvusi krašto apsaugos ministrė Rasa Juknevičienė. Matyt, ne šito krašto žmonės, kad negalėjo patikėti. Biržuose, Likėnuose, Panevėžyje nešioti tautinį kostiumą yra tikras pasiutimas gerąja prasme, ir Juknevičienė su aukštaitės apranga tikrai nesijaučia atliekanti jai neįprastą vaidmenį, nors dabar jau buvo tik stebėtoja, kai buvo demonstruojami dviejų NATO lenktasnapių lėktuvėlių skrydžiai virš susirinkusiųjų į Baltijos kelio sąšauką galvų. Kur nors būdama, jaučiu tarsi ir įsipareigojimą dalyvauti tos vietos vyksmuose. Prisidėti, jei kuo nors reikia. Bet čia – Baltijos kelio minėjimuose ties Lietuvos siena – niekas „iš pašalies“ tikrai nebuvo reikalingas. Į autobusus, nukreipiamus pagal ano meto schemą į magistralės kilometrus, susirinko žmonės, kuriuos grupe daro bendras „pavykusio nepriklausomybės projekto“ džiaugsmas. Tai, kad vertindami Lietuvos (ir savo) dviejų dešimtmečių gyvenimą jie vis dėlto „spaustų pliusą“. Jie laimėjo savo karą, kurio negalėjo laimėti jų seneliai. „Projektas“ visiškai įgyvendintas – į autobusą įšoko mergaičiukė krašto apsaugos savanorės uniforma, sunkiais kareiviškais batais, su į iškilmes vežama kuopos vėliava – irgi niekam nenuostabu – tarsi ji būtų su kokia madinga paauglių apranga, o rankose laikytų skėtį. Audringas turėjo būti gyvenimas šiuos dvidešimt penkerius metus, kad tai, kas vadinama žmogaus savimone, būtų nuskalauta nugludinta, kaip akmenėlis jūros bangų mūšos.

Tą vakarą daug teko lūkuriuoti, kol įvyks, kas numatyta pagal programą, tad buvo galima kalbėtis su žmonėmis, išdrįstant paklausti, *kuo jie iš tiesų pasikliauja*. Dažnai – dar šiauresne šiaure. Ne tik į Jūrmalą (ne į Palangą) vasarą važinėja, o traukia link Rygos oro uosto ir skrenda kur nors laimės ieškoti (nevažiuoja į Vilnių patarimo pasiklausti, kaip toliau gyventi). Žinoma, kad jie nėra nelaukiami kur nors ten, dar *šiauriau*. Ramūs, gal kiek lėtoki žmonės, bet Niujorko biržos makleriais jie tapti tikriausiai ir nesvajoja. Tokį šventinį savaitgalį miesto centras buvo atiduotas jaunimui – šokinėjantiems su riedlentėmis berniokams. Tramplinai ne kaip Ventspilyje, savadarbiai, šuoliai – atrodo, kad kojų nesusilaužys... Kas devintajame dešimtmetyje būtų galėjęs patikėti, kad žalios „skiauterės“ ant pusiau nuskustų galvų išeis iš mados, toliau nebus dar baisiau? Kai paklausiu, už kiek galima nusipirkti suvenyrinį rinkinį biržietiško alaus – paaiškėja, kad tas alus nepardavinėjamas ir stovės neatkimštas, kol bus įteiktas kaip prizas. Pagirtina! O kur būtų galima nusipirkti tokio alaus – gražiuose mažuose buteliukuose? Na, nebent nuėjus į gamyklą. Pasidaro smalsu, negi „Maxima“ dar ne viską apgalvojusi? Tuoj pereinu gatvę ir patikrinu – jokio *biržietiško* alaus, tikrai! Matyt, gamintojai turėtų sudaryti sutartį neįtikėtinam kiekiui, jį pristatyti į bazę Vilniuje ir iš jos alus būtų paskirstytas atvežant ir į Biržus. Patraukiu iki dar vieno prekybos centro. Kadangi šitas ne centre ir, kad gautų pelną reikia kovoti – alaus skyriaus viduryje jau matau, kaip galima spėti, iš gamyklos atsivilktas juodojo biržietiško alaus dėžės. Kai klausiu vietinių, ką jie apie tai galvoja, atsakymas – to alaus čia tiek *naminio* priverdama... Suprask: niekas per daug ir nesidomi tokiais mažyčiais suvenyriniais alaus buteliukais, tie nebent paauglių sportinėms varžyboms tinkami prizai. Biržiečiai patys prisidaro alaus, kaip sakoma, savo reikmėms, kokio tik panorėję!

Apie aukštąsias Biržų vertikales

Kaip jau pirmiau pasidžiaugiau, bet kurį renginį šiais laikais papildo interneto publikacijos. Visada bus įspūdingesnių nuotraukų nei sugebėtum padaryti pats (pati), jei nebus galima rasti viso kurio nors pranešimo, pagrindinės to pranešėjo mintys greičiausiai vis tiek kažkur internete plaukioja. Todėl nesiklausiau Karlio Verdinio angliškai skaitomo pranešimo apie latvių poetus išeivius. Jis yra filologijos daktaras, tai tikrai kur nors paskelbs tą pranešimą. O kaip kitaip pamatyt pačius Biržus vasaros pabaigoje – kokį taką, šią vasarą naujai dėliojamą iš akmenukų palei ežerą? Eini, ir takas dar baigiasi.... krūvele jau aptašytų akmenukų. Norėtųsi vieną parsivežti, pasidėti ant rašomojo stalo. Betgi ateis pirmadienį žmogus, tuoj pastebės, ko trūksta. Gal nuspręs, kad reikia nešiotis tuos jau apdorotus būsimo tako elementus kartu su įrankiais namo... Vasarnamis prie pat ežero, antras aukštas – iškyšuliukas su dviem dideliais langais, kambarys specialiai vasarotojams... O dar visur Biržuose – neįtikėtino didumo medžiai. Pirmiausia nusistebėjau klevų aukštumu, kad jie tokie tiesūs, tamsia švelnia žieve apaugę liemenys. Galvojau – o jeigu parsivežus iš Biržų keletą sėklų? Ar jau jos pribrendusios, ar užsiauginčiau klevą gal iš kokios Ukrainos atvežtą? Paskui pastebėjau ir ąžuolus, beržus, už kuriuos aukštesni gal tik Biržų bažnyčių bokštai. Sunku tikėti akimis – juk Biržų žemė turėtų pasižymėti kažkokiomis „biomagiškomis“ galiomis. Pradėjau, žinoma, klausinėti: „Kodėl tie jūsų žemės medžiai tokio aukščio?“ Bet visiems – medžiai kaip medžiai... Kad nieko ypatingo, nuvylė biržiečiai. Tačiau yra gi tas pats internetas, ir aš po kelių dienų „Žiemgalos“ tinklavietėje skaičiau: *Jeigu tą pat dieną vaikščiojai po Dzūkijos šilus ir atsidūrei Biržų miškuose, net sunku susivokti, kad esi toje pačioje Lietuvoje. Čia miškai nė iš tolo neprimena sausų ir smėlėtų pušynų, maža to, pušų čia praktiškai nepamatysi, užtai veši uosynai, drebulynai, juodalksnynai, beržynai, bet ne bet kokie, ne skurdukai, o išlakūs, galingi, tiesiais liemenimis...*

Vadinasi, neapsikvailinau, tai gal nebūtų nesąmonė ir mano išvada, kad aukštieji medžiai yra pripratinę biržiečius prie vertikalių, žmonės mėgsta aukštį, didingumą. Turi to karališkumo, kurį lyg ir buvo išsigalvojęs, lyg ir ne Mačernis, rašydamas apie „išdidžias vakarų ir šiaurės gentis“.

Savaitgaliai toje dabar jau visai Europai priklausančioje Biržų pilyje (pagal tai, kieno lėšomis atstatyta, ir kas parašyta geltonosiomis žvaigždutėmis pažymėtoje lentoje) yra virtę šventadieniai, čia ateina tuoktis ar bent fotografuotis jaunavedžių poros (o paskui jau atsineša ir vaikus, gyvenimas atneša jubiliejus), miestelėnams visiškai atvira gražiausioji Biržų vieta. Prakutusi vidurinė klasė, nuotakų suknelės ne marlės baltumo, o tokio atspalvio, prie kurio tiktų aukso spalva – tarsi norint prisišaukt gerovės aitvarus. Vikriai pralenda sugriebusios į rankas ilgas suknelių uodegas ir jaunikį prasitempia pro mums, šiaurinės vasaros medituotojams, įrengtą „kavos stalą“, nes vieno „kadro“ jaunavedžiams būtinai reikia ir prie tų gražiųjų durų (pro kurias ką tik išlindome į saulę ir mes – intelektualieji atvykėliai – kavos pertraukos). Gražios žvitrios biržietiškos voverės riešutų spalvos plaukų sruogomis ir visų įmanomų atspalvių mėlynomis akimis. Rašeivos, sugraužę parkerius ir tušinukus, dabar jau žlibinėjantys per naktis prie kompiuterių spingsulių – ir ką jūs norite įrodyti vienas kitam ir apskritai? Tereikia tiesiog gyventi. Jūs negalite nei „perteikti“, nei „išanalizuoti“ nė vieno būties aspektėlio. Jūs patys „antriniai“ su savo ta išsigalvota kultūros „metarealybe“.

Žinoma, šitokiose akistatose kiekvienas „tekstų profesionalas“ trauksis prie „saviškių“, išmauks kavos likučius ir pažiūrėjęs (-usi) į laikrodį lįs atgal į technizuotą salę, tas *viernųjų ir viežlybųjų* XXI amžiaus mąstytojų katakombas. Šitiek grožio, džiaugsmo, puošnumo toje gyvenimo puotoje, kad nepajusi, kaip tapsi kokių nors jam prieštaraujančių nuostatų velnio advokatu, kaip norintiems aprėpti visumą, bet būtinai su visais marginalais, gali atsitikti. Reikia kritiškai stebėti *save*. Dar atsargiau su teiginiais, dar daugiau išlygų reikia pateikti su kiekvienu iš jų, dar labiau viską reikia pasitikrinti pirma internete...

Va kaip man atsitiko – jau ieškau akademiškojo Karlio Vederinio pranešimo, o daugybė interneto įrašų skelbia, kad jo eilėraštis „Come to me“ (ne klaida, jis taip vadinosi dar neišverstas) pateko į „Southbank Centre“ (Londonas) sudarytą geriausių 50 meilės eilėraščių rinktinę. Perskaičiau jį latviškai. Tai eilėraštis proza, vyro vardu pasakojama, kaip jis vežė naktį gautą bare nusipirkti sumuštinį sergančiam draugui (ne draugei – įdėmiai pasižiūrėjau, kurios giminės, vyriškosios ar moteriškosios, galūnės), dar visur „palatrinėjo, o kai grįžo – draugas buvo piktas ir be jokių padėkos žodžių suvalgė sumuštinį – meilės įrodymą. Va tiek tos meilės eilėraštyje, atrinktame kartu su žinomiausių pasaulio poetų eilėraščiais. Gal atrankos kriterijus buvo ta vyriškoji galūnėlė (žodžių)? Man kūrinys pasirodė rašliavytė, ir tiek. Bet tai pavyzdys, kaip skirtingai gali būti galvojama ir vertinama viskas toje globalioje tikrovėje, į kurią nelikome neįtraukti.

P. S. Gaila, kad nebuvau Navako *vinilinėje diskotekoje*. Kitais metais į „Šiaurės vasarą“ gal reikės nuvažiuoti specialiai dėl jos.

– RIMA POCIŪTĖ –

►– Gal aš ir klystu, bet man atrodo, kad su sudėtinga proza bus panašiai kaip dabar yra su poezija; tai yra tiražai nebus dideli, bet bus žmonių, kurie ją skaitys. Tai kaip „Versace“ drabužis: ne kiekvienas įpirks, nepaisant to, jiems yra rinka. Aš nemanau, kad tokia proza plačiai paplis, aišku, duok Dieve, kad taip būtų ir kuris nors iš mano romanų taptų bestseleriu; nors apskritai tai manęs nelabai jaudina, nes aš, pirma, dirbu dėstytoju, antra, gaunu įvairias stipendijas, pavyzdžiui, kad ir dabar – visus metus nedarysiu nieko kito, kaip tik rašysiu. Tai leidžia man egzistuoti anapus rinkos. Jeigu yra tokių rašytojų, vadinasi, yra ir skaitytojų – tai ne masinis skaitytojas, bet yra žmonių, kurie skaito įsigilindami. Man nuolatos rašo, prie manęs prieina žmonės, kurie sako: kaip gerai, ačiū, kad rašai tokią literatūrą. Dėl to, kad iš populiariosios literatūros nieko nepasilieka: šiandien vienas rašytojas populiarus, o po dvejų trejų metų žmonės klausia: kas jis toks? Visų šalių literatūra sudaryta ne iš šitokių knygų, o iš tokių, kurių rašymui gali sugaišti penkerius ar šešerius metus. Kiek metų Bulgakovas rašė „Meistrą ir Margaritą“ – dešimt ar daugiau. O kur dabar tuo metu parašyti romanai, kurie gaudavo Stalino premijas ir panašiai? Niekas jų neskaito ir neskaitys. O tuo metu tai buvo labai populiarūs romanai, ir ne patys blogiausi – koks nors Konstantinas Fedinas ir kiti.

Manau, kad valstybė ir stipendijų sistema turi išskirti ir palaikyti tokius rašytojus, kurie pajėgūs parašyti išliekančius kūrinius.

– Taigi literatūra yra kaip „Livadijos“ peteliškė – ją sunku pagauti, bet reikia bandyti, ar ne?

– (Juokiasi) Taip, iš visų jėgų. Literatūra yra nelyginant religija; tavęs neturi jaudinti, ar tavo kūrinį gerai pirks, ar ne. Pavyks – puiku, ne – tai ne. Yra krūva temų, apie kurias galėčiau rašyti – pavyzdžiui, apie prostituciją Kuboje... jei apie tai rašyčiau, būčiau tris šimtus kartų populiaresnis. Arba jei „Livadijos“ veiksmą iš Stambulo būčiau perkėlęs į Kubą... žmonės sakytų: a, štai pasakojimas apie sunkią Kubos prostitučių būtį ir taip toliau *(juokiasi)*. Toks siaurakaktiškas, etnografinis požiūris į literatūrą.

O dabar jie sutrikę: taip, daiktas geras, bet ar čia kubiečių literatūra? Veiksmas vyksta Stambule, prostitutė – rusė, tarp veikėjų yra armėnas – tai netelpa į lentyną, supranti? Lygiai kaip lenkų literatūroje: Sienkiewicziaus romanas „Quo vadis“ – tai lenkų literatūra? Taip, tai lenkų literatūra. Bet ten nėra nė vieno veikėjo lenko, nes veiksmas vyksta tada, kai Lenkijos pasaulyje nebuvo. Nepaisant to, tai yra lenkų literatūros dalis. Arba Bolesławo Pruso „Faraonas“...

Na ką, einam išgerti?

Šuniukas su trimitu

Vienas šuniukas turėjo trimitą. Kai nelodavo – trimituodavo. Mokėjo keturias melodijas: apie pusryčius, apie pietus, apie pavakarius ir apie vakarienę. Jei maisto kokybė neatitikdavo darbo sutartyje numatytų sąlygų – trimituodavo papildomai. Vieną rytą jo instrumentas sugedo, mat, norėdamas mesti blogą įprotį, – visiems rodė iškištą, seilėtą liežuvį, kramtė trimito muštuką ir netyčia nukando jį. Tą dieną liko neėdęs ir šunišką darbą dirbo dykai. Jo virėjas buvo ilgai muštas į galvą kariško būgno lazdelėmis – pareigingai virė keturis kartus per dieną, bet, trimito signalo neišgirdęs, kišo maistą po stalu, kur tupėjo užpernai nudvėsusi katė su švilpuku. Šuniukas streikavo, lojo, kaukė, bet vis tiek nudvėsė iš bado, persivalgęs obels, po kuria stovėjo būda, vaisių ir apžiojęs savo sugadintą trimitą.

Nutikimas su rašytoju

Eina rašytojas per parką ir mato – sėdi eglėje seniai miręs Danijilas Charmsas ir rodo jam špygą. Rašytojas, atpažinęs rusų literatūros klasiką, sustojo ir su juo pasisveikino. Numirusi literatūros žvaigždė nusileido nuo šakos, tvojo jam į pažandę ir vėl pasikėlė į aukštybes. Pagulėjęs po egle, rašytojas atsigavo, atsimerkė ir mato D. Charmsą, kuris rodo jam špygą. Tik prasižiojo kažką sakyti, Danijilas sviedė kumštį žemyn, tas pasiekė taikinį, atšoko, rašytojas užsimerkė ir jo galvoje ėmė zvimbti. Kai nutilo, rašytojas neatsimerkęs stryktelėjo ir puolė bėgti, bet trenkėsi galva į medį. Atsimerkęs mato iš eglės krintantį D. Charmsą su špygomis, surauktais antakiais ir, trečią kartą nespėjęs pasitraukti, gauna ketvirtą smūgį į galvą. Pritrenktas literatūrinio genijaus, po kelių savaičių atsibudo. Ant kaktos jam švietė žvaigždė. Kadangi liko aklas, tai su špyga rašė apie žvaigždes iš nuogirdų ir pagal kvapą. Rašė sėdėdamas ant eglės šakos. Pagautas įkvėpimo, krisdavo žemyn. Krisdavo dažnai, bet atsikėlęs vėl kildavo ir rašydavo rašaluota špyga. Ilgainiui krituolis patraukė parko lankytojų dėmesį ir, gaudydamas įkvėpimą, pradėjo gyventi iš kūrybos. Vieną kartą nuo jos ir numirė – verslo partneris „užmiršo“ pripūsti čiužinį po egle.

Pietūs

Mojuoja darbininkas kastuvu ir galvoja: „Ar toli pietūs?“ Sulaukęs pertraukėlės, atsisėdo, bet pietūs nepasirodė, tada pasilipo ant tvoros, apsidairė – pietų nesimatė. Nulipęs pamojavo kastuvu, metė į laikrodį žvilgsnį, o tas ir prilipo prie sustojusių rodyklių. Nusviedė kastuvą, įsiropštė į stulpą, dairosi ir mato, kad prie horizonto kažkas dulka. „Pietūs ateina“, – pagalvojo ir, nulipęs ant žemės, priglaudė prie jos ausį – žemė bildėjo. Atsisėdęs pradėjo laukti, bet pietūs neatėjo. Tada vėl įlipo į stulpą ir mato, kad tolumoje kažkas dulka. Nusileidęs palaukė ir neiškentęs pradėjo eiti pietų link. Ėjo, ėjo, pavargo, prisėdo pailsėti, užsnūdo, o kai pabudo ir parbėgo į darbo vietą, pietų laikas buvo pasibaigęs, maistas ataušęs. Labai kvailai prasilenkė. Iki darbo pabaigos mojavo kastuvu, o kai atėjo vakarienė, ant dujinės viryklės pasišildė pietus, pavalgė ir tik gerdamas kompotą suprato, kad, vakare sušveitęs pašildytus pietus, liko be vakarienės.

Grybautoja lange ir vilkolakis

Virtuvės lange dvi draugės kalbasi ant šaligatvio. Viena pasakoja ir rankomis rodo, kokios minkštos samanos miške, kokie stori medžiai, po kokio aukščio krūmais ji lankstėsi, kokias šakas kilojo, sprindžio ir pusės dydžio grybus mažu peiliuku pjovė, kaip į kibirą krovė, kvailė, aukštyn nežiūrėjo, kur ant eglės šakos tupėjo seilėtas vilkolakis. Rankomis rodo, kaip tupi, žiūri, šoka ant grybautojos, sugriebia klykiančią ir jie ritasi, grumiasi ant samanų. Rankomis rodo, kaip spaudžia ją, grybus, samanas, orą spardo, kaip ji priešinasi, sukaupusi paskutines jėgas, užsėda ant jo ir baigia klykdama, maišydama orą rankomis. Prijaukintas vilkolakis bidzena šalia jos, dantyse neša kibirą su grybais. Ranka glosto sėdintį prie kojos. Ateityje jis pravers prie ūkio: nagais kas žemę, tręš organinėmis trąšomis, saugos derlių, namus, grybautoją. Vieną naktį ji pasikrapštys panižusią nosį ir nusivalys pirštą į patalynę. Rytą toje vietoje šnopuos mažas vilkolakiukas. Tėvai labai džiaugsis juo, bet kai paaugs – nustos džiaugtis, nes tas naktimis po kaimynų mergų langais staugs. Tėvas kailį karš, erkes, blusas lauk kratys, o vieną dieną jis pasigaus venerinę ligą ir ji per kelias savaites suės visą jo vyriškumą. Likęs nei patinas, ne patelė, turiningai leis laiką svetainėje „Draugas.lt“, nukarš toks pat mergišius, kaip ir buvo jaunystėje.

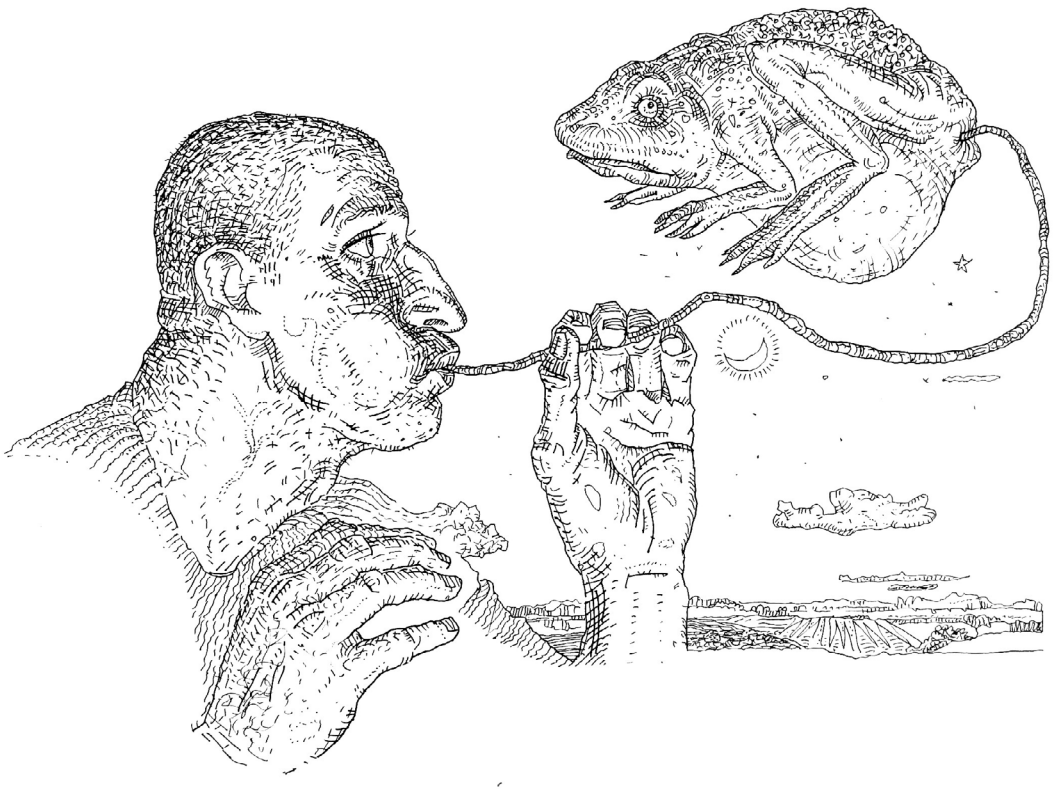

Autoriaus piešinys

Kietagalvis

Vienas minkštagalvis nusiskuto nuo galvos plaukus ir netyčia vietoj odekolono pasitepė plikę klijais. Kai klijai sudžiūvo, pajuto, kad galva labai sukietėjo. Padaužęs ją šaukštu, išgirdo garsą, panašų į plaktuku daužomą bėgį. Pusvalandį padaužęs, nustojo daužyti ir tą pačią dieną įkūrė kietagalvių partiją. Prieš rinkimus ilgai dirbo su galva, daug žadėjo, mojavo rankomis, nusipelnė pagarbos ir buvo išrinktas į valdžią. Atsisėdęs į šiltą vietą, parėmė kumščiu galvą ties ausimi ir pradėjo klausytis, ką laikrodis kalba. Naujos, protingos ir originalios mintys pro ausį tiksėjo į galvą ir jis greitai išgarsėjo, paskelbęs labai išmintingas įstatymų pataisas. Vėliau išmoko ir ateitį numatyti – ligi pietų atidžiai žiūrėjęs į trumpai nukirptą kairės rankos mažylio nagą, pamatydavo tai, kas įvyks artimiausioje ateityje. Jo partijos kolegos, nors ir skuto plikai galvas, klijais tepė, laikrodžių klausėsi, nagus žiūrinėjo, nevirto tikrais kietagalviais, pro pirštus žiūrėjo į savo pareigas, bet morališkai labai palaikė lyderį: gyrė jo galvą, aukštino pareigas, aukštino, kol tas taip aukštai iškilo, kad jo kalbų niekas nebegirdėjo. Partija be lyderio balso labai nusilpo, suminkštėjo, tai išjudino jos pamatus ir kietagalvis iš aukštybių stačia galva nukrito ant žemės, atšoko, nukrito, atšoko, pastraksėjo ir pargriuvo šalia savo kėdės. Kažkur prapuolusi partijos drausmė nepasirūpino juo, nepakėlė, tai jis taip ir pragulėjo ligi pensijos, laiko tėkmės klausydamasis, į mažojo piršto nagą žiūrėdamas. Bet tai visai neliūdna pabaiga.

– Galėjo jam ir blogiau baigtis, jei nebūtų klijais galvos pasitepęs jaunystėje, – sakė daktarai.

Žalias kamuolys su zebru

Parištas virš prekybos centro, žaliuoja pripūstas kamuolys. Ant jo trepsi nupieštas zebras. Vairuotoja žiūri į žalią kamuolį ir – uj – partrenkia per gatvę einantį žmogų, kuris žiūrėjo į zebrą. Greitosios pagalbos komanda aplenkia policininkų ekipažą viena minute. Kai nukentėjusįjį neša į mašiną, jo akyse žaliuoja du pripūsti kamuoliai ir trepsi du zebrai. Medikai kelia akis aukštyn, policininkai nusitaiko į zebrus, žioplių minios akyse žalių kamuolių ir zebrų kaimenė pasidaugina, sunkvežimio vairuotojas meta žvilgsnį į viršų, o, nuleidęs jį, stabdžių pedalą nuspaudžia pavėlavęs tik akimirką, per kurią keli žiopliai spėja atšokti į šalį nuo būrio oru lekiančių žalio kamuolio su zebru stebėtojų, kurie pakšt, pokšt, pykšt, pukšt, šlept ištykšta ant asfalto. Vieni kaltina vairuotojus, kiti – zebrą, treti – kamuolį, kuris visai nekaltai žaliuoja virš eismo įvykio vietos. Šią nelaimę išgalvojęs rašytojas parėjo iš prekybos centro, užrašė ir, kaltų neradęs, tašką padėjo čia.

– PETRAS RAKŠTIKAS –

Redaktorius: Žydrūnas Drungilas *(zydrunas.d@gmail.com)*.
Paveldas: Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė: Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja: Zita Remeikienė.
Direktorė: Lina Černiauskaitė.
Finansininkė: Danuta Churtasenko.
Bendradarbiai: Agnė Alijauskaitė *(Kultūros eskizai)*, Marius Burokas *(Skaitykla Nr. 5)*, Giedrė Kazlauskaitė *(Šiaurės kampas)*, Andrius Patiomkinas *(Vertimai)*.
Redakcijos adresas: Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius.
Telefonas: 261 37 70.
Elektroninis paštas: *satenai@takas.lt*.
www.satenai.lt; www.culture.lt/satenai.
Spausdino UAB Ukmergės spaustuvė.
Vasario 16-osios g. 31, 20131 Ukmergė.
VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke: LT36 7300 0100 0000 7071;
AB bankas „Swedbank“ (kodas 73000).
Savaitraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“.
ISSN 1392-7760. 3 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1442 egz.

Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.

„Šiaurės Atėnus“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas: 2014 m. suteikė 90 000 Lt paramą projektui „Šiaurės Atėnai“ – atviros kultūros formos“ (p. 2–6, 8–10); skiltis „Skaitykla Nr. 5“, „Šiaurės kampas“ ir „Vertimai“ iš dalies finansuoja Lietuvos kultūros taryba.

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA